BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF GRONINGEN.

I.

ST.-PÉTERSBOURG, 1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg,
N. Ogloblîne à St.-Pétersbourg et Kief,
M. Klukine à Moscou,
E. Raspopof à Odessa,
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF GRONINGEN.

I.

ST.-PÉTERSBOURG, 1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
M. Klukine à Moscou,
E. Raspopof à Odessa,
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Juin 1902. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

To

HENDRIK KERN,

the path-finder in the study of Buddhism,

the teacher and the friend,

this work is dedicated by

the editor.

Introduction.

(Preliminary.)

The Avadānaçataka is a collection of sacred tales, made up of just one hundred avadānas divided into ten sections (*vargas*) of ten tales each; avadāna nr. 5 is lost in the Sanskrit original, see below. Its qualification as a Hīnayāna-sūtra is based on Chinese authority (see Bunyiu Nanjio's *Catalogue*, nr. 1324) and fully complies with the general character and the style of the work. It was translated into Chinese at as early a date as the third century A. D.; this translation is still extant and has its place in the Chinese Tripiṭaka. The original may have been composed one or two centuries before, as I tried to prove from several indications in a paper read at the Amsterdam Royal Academy; see *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, *Vierde Reeks*, III, 361—418. In the colophon at the end of the work it is named a *Sugatabhāṣita*, and in a çloka added in one of the modern manuscripts (D), *subuddhavākya*.

The Tibetan translation of our text is vol. XXIX of *Mdo*. It has been compared with the Sanskrit original by Burnouf and the late M. Feer. The former states it to be very literal (*Introduction*, original edit. p. 7), the latter has got much help from it for his French translation of the Avadānaçataka, which appeared in 1891 in the XVIII[d] volume of the *Annales du Musée Guimet*. It is the place here to give utterance to my feelings of gratitude towards M. Feer, who put at my disposal his thorough know-

ledge of the Tibetan language and provided me with every information concerning the Tibetan version that I wanted[1]). It is to him that I am indebted for all quotations from the Tibetan, put in the foot-notes of this edition, many of them important for the explanation or constitution of the text. The Chinese translation did not prove as useful an instrument. Being made rather freely, it has many abridgments and omissions; now and then it contains more than our Sanskrit redaction. My friend Prof. de Groot at Leiden, at my request, had the kindness to compare the Chinese translation, and it is to him that I owe the information thereabout given in the foot-notes.

The editor of the Avadānaçataka is in a better position than were those of the Divyāvadāna and the Buddhacarita. The latter works are only accessible in modern copies of originals still extant in Nepal but not at the disposal of scholars. Of the Avadānaçataka we have the original at the Cambridge University Library, being acquired by Dr. D. Wright. It is Add. 1611 of Bendall's *Catalogue*. I am very grateful to the Cambridge University authorities who, at the intercession of Prof. Cowell, most liberally allowed me to have the valuable manuscript sent to our University Library at Groningen. Experience taught me the value of drawing from the source. In several cases, where the copies have erroneous readings, the true reading is found in the original MS, be it that the copyists by carelessness or oversight did not heed marginal or other corrections or that they failed to read well akṣaras which had been written rather indistinctly or had become uncertain by lapse of time.

Besides the Cambridge MS Add. 1611, which I denote by B, I have collated three MSS copied from it, which I call D, P, C. The former two are Hodgson manuscripts, while C was copied for Dr. Wright. P is a Devanāgarī MS, the other two are written with Nepalese characters. P consists of two volumes, belonging

1) A few days after these words were written, I learnt the death of my riend Feer. His decease is a lamentable loss to Tibetan and Buddhistic studies.

to the Burnouf collection in the Bibliothèque Nationale at Paris. Feer's translation is chiefly based on P.

C is Cambr. Add. nr. 1386, a bad copy. D, which bears the title *Çatakāvadāna*, is in the India Office Library. Prof. d'Oldenburg drew my attention to it. It was written in the year 921 of the Nepal era = 1801 A. D., on the 5th tithi of the white half of Phālguna.

This description of the manuscripts of the Avadānaçataka may suffice here. For a fuller account of them I refer to the *Preface*, which I purpose to give in the last fascicle, which will contain also an Index of Words including Proper Nouns.

That B is really the common original of DPC, as has been stated by M. Feer[1]), will be evident for who, as I have done, compares them. In Feer's translation of tale nr. 39 there is mentioned a gap in the original, which the translator filled up from the Tibetan, adding in a note: «cette phrase est dans le tibétain seul, le Ms. sanskrit doit être ici très défectueux»[2]). The fact is that the copyist of P overlooked a line in his original, which coincides exactly with f. 37b 2 of our ms. B. Tale nr. 5, which exists in both Chinese and Tibetan versions, is lost in our Sanskrit tradition[3]). Yet, the title सोम इति and the usual beginning of the fifth avadāna बुद्धो भगवान्सत्कृतो etc. जेतवने महाविहारे ऽनाथपिण्डदस्यारामे विहरति स्म are in their place. But what immediately follows is quite different. It runs thus: तस्मिंश्च समये त्रयस्त्रिंशे देवभवने पूर्वारोपितकुशलभोगाच्च्यवनधर्मिणो देवपुत्रस्य पूर्वनिमित्तानि प्रादुर्भवन्ति । धर्मता and from thence follows textually, with a few slight variations, the beginning of Sūkarikāvadāna, = Cowell and Neil's Divyāv. p. 193,20—194,24 त्रिशरणपरिगृहीतो भूत्वा. Here the narrative stops abruptly, and nr. 6 of Avadānaçataka वणिक इति immediately follows. In the MSS DPC one is at a loss how to account for

1) *Journal asiatique* (1879) Sept. Série, t. XIV, p. 144.
2) See n. 3 on p. 149 of the French translation.
3) See Feer's translation, p. 36.

this singular blending of two different texts. In B the last words belonging to the Sūkarikāvadāna are also the last words of the page 5b, with tale nr. 6 a new folio begins. From this we may infer that it was the copyist of B who made the mistake. Instead of copying from the Avadānaçataka the story of Soma, he copied from another book the Sūkarikāvadāna. Before finishing folio 5, he became aware of what he had done, but for some reason or other was not willing to cancel what he had written; therefore he continued to copy the Sūkarikāvadāna to the bottom of page 5b, but as soon as he commenced the new folio (6a), he abandoned the wrong text, opening with the title and the preamble of tale nr. 6. This device gave him the chance of concealing his carelessness from his superior.

Nevertheless, the copies may sometimes prove useful, though we have the original, to correct faults of B and where the writing is more or less indistinct. Upon the whole, B is written very carefully; the smaller or greater gaps in the text may be imputed mostly to its archetype.

In the Preface on his translation, M. Feer shows that several more recent collections of avadānas, the so called *Avadānamālās*, contain many paraphrases of tales taken from our collection. Considering the imperfect state of the one source, through which the Avadānaçataka has been handed down to us, I thought it worth while to avail myself of those paraphrases, so far as they concern the tales of our text, for critical purposes. In fact, the collation of such avadānas of the Kalpadrumāvadānamālā and the Ratnāvadānamālā as rest on the Avadānaçataka has proved of considerable profit to me. I have not compared throughout the parallel stories of the Dvāviṃçatyavadāna; for, partly from information got by Dr. Sten Konow, to whom the Paris MS had been lent, partly from personal inspection in 1900 at the Bibliothèque Nationale of sundry test passages, which the two texts have in common, I came to the conclusion that those parallel stories in the Dvāviṃçatyavadāna are derived

from exactly the same source as B and contain many blunders of their own. On the other hand, I consulted for the tales nr. 10, 20, 30, 50, 60, 70, 80, 90 the Açokāvadānamālā, where those avadānas are represented in paraphrase by the numbers 14—21[1]). M. Feer had not the opportunity of using them for his translation.

Further, on perusing the India Office MS of another collection of tales, named Vicitrakarṇikāvadāna, I found there similar borrowings. Of the thirty-two tales, of which this work is made up[2]), fourteen contain greater or smaller fragments taken from tales of the Avadānaçataka, mostly in the very same words with, now and then, some additions in verse or in prose, rarely in a free metrical paraphrase[3]). The collation of those parallels did not afford, however, much help, though sometimes it confirmed conjectures made previously.

All those more recent paraphrastical parallels mentioned, it should be noticed, agree in this: that they have transposed the tales they borrowed from the old Avadānaçataka collection on the key of the Mahāyāna.

1) See Bendall's *Catalogue of the Cambridge Buddhist Sanskrit Manuscripts*, p. 112.

2) The Cambridge MS Add. 1589 (Bendall's *Catalogue*, p. 130) contains a work of the same title but otherwise divided.

3) Synoptical table of the parallels in Vicitrak. and Avadānaç.

Avadānaç.	nr.	1	partly	found	in	Vicitrak.	nr.	20
»	»	2	»	»	»	»	»	18
»	»	3	»	»	»	»	»	21
»	»	6	»	»	»	»	»	14
»	»	10	»	»	»	»	»	19
»	»	13	mostly	»	»	»	»	22
»	»	16	partly	»	»	»	»	23
»	»	17	paraphrased		»	»	»	16
»	»	19	partly	found	»	»	»	30
»	»	21	»	»	»	»	»	24
»	»	32	»	»	»	»	»	25
»	»	55	»	»	»	»	»	32
»	»	59	»	»	»	»	»	18
»	»	61	»	»	»	»	»	26.

The orthography followed in this edition as a rule complies with the habitual practice of B, if this be constant; for this reason I have put into the text *puṣkiriṇī*, *mūrdhnābhiṣikta*. In cases of inconsistency, if both orthographies are admissible, I faithfully render either, e. g. *ss* or *ḥs*. But there are also some cases where it seems to be not advisable to follow the habit of manuscripts; I have not adopted the gemination of consonant after *r*, which is often, though not constantly, practised in B. Nor have I imitated its mode of spelling *satva*, *bodhisatva*, for there is no reason why we should write so, but avoid writing *bhitvā*, *arhatvam* and the like, though this orthography is as constant and at the same time as bad as *satva* instead of *sattva*. The disregard of *sandhi* being an essential characteristic of this kind of literature, must very often be kept, especially in the following cases: 1) before a pause, in other terms, before a minor stop; 2) if the preceding word ends in a long vowel; 3) after final *e* of noun-inflections, though in the middle voice of the verb final *e* usually complies to the rules of *sandhi*.

In preparing this edition the most liberal assistance has been forwarded to me from the part of the libraries which possess the manuscripts I wanted. I express my sincerest thanks to the Cambridge University for the loan of Add. 1386 and 1482 (Açokāvadānamālā), to Mr. Tawney who kindly lent me the MS D and that containing the Vicitrakarṇikāvadāna, and to the Bibliothèque Nationale whose authorities favoured me the use at Groningen of the Burnouf mss.: P, Kalpadrumāvadānamālā and Ratnāvadānamālā. With this material I have endeavoured to fulfil, as well as I could, the honourable task I have been trusted with by the Imperial Academy of St. Petersburg, of editing for the first time this old and important work in the Bibliotheca Buddhica.

Groningen,
March 1902.

J. S. Speyer.

List of abbreviations.

MS = the manuscript Cambr. Add. 1611, our main source of the tradition of Avadānaçataka.
B = the same, when opposed to its copies.
A = its hypothetical archetypus.
C = Manuscr. Cambr. Add. 1386.
D = India Office manuscript of Avadānaçataka.
P = Paris manuscript of Avadānaçataka.
K = » » » Kalpadrumāvadānamālā.
R = » » » Ratnāvadānamālā.
Açokāv. = Cambr. Add. 1482.
A. M. G. = Annales du Musée Guimet.
Buddhac. = Buddhacarita, ed. Cowell.
Childers = Childers, Dictionary of the Pali language.
Dhp. = Dhammapada.
Divy. = Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil.
Feer = Feer's French translation of the Avadānaçataka in Annales du Musée Guimet t. XVIII.
Jāt. = Jātaka, ed. Fausböll.
Jtkm. = Jātakamālā, ed. Kern.
Kathās. = Kathāsaritsāgara.
Mahābh. or Mhbh. = Mahābhārata, Bombay edition.
Mhv. = Mahāvastu, ed. Senart.
PW = Petersburger Wörterbuch von Böhtlingk und Roth.
PWK = Böhtlingk's Petersburger Wörterbuch in kürzerer Fassung.
Rāmāy. = Rāmāyaṇa, Bombay edition.
SBE = Sacred Books of the East.
Vic. = Vicitrakarṇikāvadāna.
< > = words or akṣaras bracketed in this manner are conjectural supplements to fill a gap.

अवदानशतकम्

प्रथमो वर्गः ॥

[1a] नमः[1] श्रीसर्वज्ञाय ॥

[2] पूर्णभद्र इति १ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो ‹गुरुकृतो› मानितः पूजितो ‹राजभी› राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवाञ्ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो[3] राजगृहमुपनिश्रित्य[4] विहरति वेणुवने कल-

---

1) In D, instead of this, नमो भगवते गुणसागराय. In BCP the number १ precedes.

2) Before this title of the first tale MS has the *uddāna* of the first *varga* (tales 1—10) पूर्णभद्रो यशोमती (sic) कुशीदा (sic) वणिजस्तथा । सोमो वडिश्च (read वडिशः) पद्माङ्कः पञ्चालो धूम एव च ॥ राजानं पश्चिमं कृत्वा वर्गो ह्येष समुद्दितः । [D has यशोवती and सोमवती पद्मा°]. Immediately after this जनपदचर्यायां, then follows पूर्णभद्र etc.

3) Between °सङ्घो and राज° MS inserts these words मण्डपेयं प्रवचनं प्रतिनवश्च बुद्धोत्पादो यावदेव(r. °द्देव)मनुष्येभ्यः सम्यक्संप्रकाशितो, which are apparently out of place here. They must, however, have stood almost in that form of our text, that underlies the Tibetan translation. M. Feer, whom I consulted thereabout, kindly writes to me: 'La phrase *maṇḍapeya°* . . . est représentée par une phrase tibétaine qui se trouve non pas entre *saçrāvakasaṅgho* et *Rājagṛham*, mais avant *saçrāvakasaṅgho* à la suite de *pariṣkārāṇām*.' It runs thus སངས་རྒྱས་གསར་དུ་བྱུང་སྟེ། གསུང་རབ་ཀྱི་སྙིང་ཀུ་སྦྱིན་པའི་དུས་ལ་བབ་ཅིང་། ལྷ་དང་མི་མན་ཅད་ལ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ། From the last words we may readily infer that the Tibetan translator had before him some nomen agentis like *samyaksamprakāçayitā*, not the participle *°kāçitaḥ*. In the Chinese version the phrase is not found. 4) MS °निसृत्य.

न्दकनिवापे । तत्र भगवतो ऽचिराभिसंबुद्धबोधेर्यशसा च सर्वलोक आपूर्णः । अथ[1] दक्षिणागिरिषु[2] जनपदे[3] संपूर्णो नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । स च श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलस्त्यागरुचिः प्रदानरुचिः प्रदानाभिरतः महति त्यागे वर्तते ॥

यावदसौ सर्वपाषण्डिकं यज्ञमारब्धो[4] यष्टुं यत्रानेकानि तीर्थिकशतसहस्राणि भुञ्जते स्म । यदा भगवता राज्ञा बिम्बिसारः[5] सपरिवारो विनीतस्तस्य च विनयाद्बहूनि प्राणिशतसहस्राणि विनयमुपगतानि तदा राजगृहात्पूर्णस्य ज्ञातयो ऽभ्यागत्य पूर्णस्य पुरस्ताद्बुद्धस्य वर्णं भाषयितुं प्रवृत्ता धर्मस्य सङ्घस्य च । अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो भगवतो गुणसंकीर्तनं प्रतिश्रुत्य महान्तं प्रसादं प्रतिलब्धवान् ॥ ततः शरणमभिरुह्य राजगृहाभिमुखः स्थित्वा उभौ[6] जानुमण्डले पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य पुष्पाणि क्षिपन्धूपमुदकञ्च भगवन्तमायाचितुं प्रवृत्तः[7] । आगच्छतु भगवान्यज्ञं मे अनुभवितुं यज्ञवाटमिति । अथ तानि पुष्पाणि बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेनोपरि भगवतः पुष्पमण्डपं क्षिप्त्वा[8] तस्थुः । धूपो ऽभ्रकूटवदुदकं वैडूर्यशलाकवत् ॥

अथायुष्मानानन्दः[9] कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ कुत इदं भदन्त निमन्त्रणमायातमि-

1) MS आपूर्णो अथा.

2) In K (7 b 7) the country is named *Yāmyagiri*.

3) MS सपूर्णो, but cp. *infra*, p. 3, l. 1.

4) Ex conj.; B ब्धंयष्टुं, with a dot between the two words over the line with reference to a gloss, written by a later hand, it seems, on the upper margin. The scribe of P put that gloss into the text.

5) BCP विम्ब°, D विम्बिशालः.

6) In this standing formula *ubhau* is joined with a neuter subst., just as Pāli *ubho* which is used for all genders (see Childers *s. v.*).

7) MS प्रावृत्तः.

8) B क्षेप्त्वा, D changed it into क्षिप्त्वा; K 8 b 7 भूत्वा, which would suit better.

9) Ex conject.; MS °शलाकवत्तथायु°. For the rest cp. Divy. 43, 25 foll.

ति। भगवानाह। दक्षिणागिरिष्वानन्द[1] जनपदे संपूर्णो नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिवसति। तत्रास्माभिर्गन्तव्यं सज्जीभवन्तु भिक्षव इति॥ भगवान्भिक्षुसहस्रपरिवृतो दक्षिणागिरिषु जनपदे चारिकां चरित्वा पूर्णस्य ब्राह्मणमहाशालस्य यज्ञवाटसमीपे स्थित्वा चिन्तामापेदे। यन्न्वहं[2] पूर्णब्राह्मणमृद्धिप्रातिहार्येणावर्जयेयमिति॥ अथ भगवांस्तं भिक्षुसहस्रमन्तर्धाप्य एकः पात्रकरकव्यग्रहस्तः पूर्णसमीपे स्थितः। अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो भगवन्तं ददर्श द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं [3]व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम्। दृष्ट्वा च पुनस्त्वरितत्वरितं भगवतः समीपमुपसंक्रम्य भगवन्तमुवाच स्वागतं भगवन्निषीदतु[4] भगवान्क्रियतां ---- [5]ममानुग्रहार्थमिति। भगवानाह। यदि ते परित्यक्तं दीयतामस्मिन्पात्र इति। अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालः पञ्चमाणवकशतपरिवृतो भगवतो[6] विविधभक्ष्य[7]भोज्यखाद्यलेह्यपेयचोष्यादिभिराहारैरारब्धः पात्रं परिपूरयितुम्। भगवानपि स्वकात्पात्राद्भिक्षुपात्रेष्वाहारं संक्रमयति। यदा भगवतो विदितं पूर्णानि भिक्षुसहस्रस्य पात्राणीति तदा स्वपात्रं पूर्णमादर्शितम्। ततो भिक्षुसहस्रं पूर्णपात्रमर्धचन्द्राकारेण दर्शितवान्। देवताभिरप्याकाशस्थाभिः शब्दमुदीरितं[8] पूर्णानि भगवतो भिक्षुसहस्रस्य च पात्राणीति॥

ततः प्रातिहार्यद[1 b]र्शनात्पूर्णः प्रसादजातो मूलनिकृत्त[9] इव द्रुमो हृष्टतुष्टप्रमु-

---

1) Here B has दक्षिण°, I regard दक्षिणा° as the right name, meaning '[the country] south of the mountains' (Dekhan?).

2) This formula is almost invariably misspelt in MS यन्वहं.

3) MS व्योम. Cp. Divy. 46, 29. 72, 9 and Pāli *byāma*.

4) MS निसीदतु.

5) The subject of *kriyatām* being wanting, there must be a gap of one or more words.

6) B °वते, D corr.

7) Ex conj.; MS भक्त°.

8) Note the neuter gender.

9) B °कृत, D °कृत्त, this clerical error is frequent in this word. Cp. Divy. 387 n. 1. 400 n. 4. As to the simile, cp. e. g. Rāmāy. ed. Bomb. 4, 17, 1.

दित उदग्रप्रीतिसौमनस्यजातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवान्पूर्णस्य ब्राह्मणमहाशालस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं[1] प्राविरकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता[2] अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद्[3]धस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं[4] कालसूत्रं संघातं रौरवं ‹महारौरवं›[5] तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमटटं[6] हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा[7] ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति[8] । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते । तेषामेवं भवति[9] । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं ‹विसर्जयति । तेषां निर्मितं› दृष्ट्वैवं भवति[10] । न ह्येव[11] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः[12] सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म त‹प›यित्वा[13] देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।

---

1) MS स्मित.
2) MS °दातः अ°.
3) MS काश्चि.
4) B संज्ञावं, D corr.
5) added in D.
6) B °टटहह°, D °टटहाह°.
7) Ex conject. In this often recurring passage MS has invariably नरकं, the singular; the same clerical error occurs Divy. 568, 18, whereas ibid. 68, 1 the good reading has been preserved.
8) BCP निभवन्ति, D पतनि, cp. *infra* p. 10, 10.
9) and 10) MS भवन्ति.
11) B ह्नैव, D ह्येवं.
12) The visarga is wanting in MS.
13) corrected in D.

या उपरिष्टाद्गच्छन्ति तायाश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरती[1]न्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[2] परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानक[3]निष्ठान्देवान्गत्वा ऽनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

[4]आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ' इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति[5]। तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते। अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते। नरकोपपत्तिं[6] व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते। तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्या<म>न्तर्धीयन्ते। प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते। मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो[7]<र>न्तर्धीयन्ते। बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते। चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते। देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते। श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते।

---

1) MS °रतयपर°.

2) MS महाब्रह्माणः. The good reading is rarely preserved, as in avad. nr. 10 and 22.

3) B °नानाकनि°, D corr.

4) MS अर°.

5) B °गच्छति, D corr.

6) Anusvāra is wanting in MS.

7) The right form जानुनोरन्त° is found in MS but once; except *infra* p. 11, l. 13 MS in this formula always presents जानुनोन्त°.

प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयन्ते[1]। अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः[2]। अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्क्रसितः[3] कलापः।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव[4]॥

गाथाश्च भाषते।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य[5] वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां[6] श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-
त्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः॥
नाकस्माल्लवणजला[7]द्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं [2 a] समभिलषन्ति ते जनौघा इति॥

---

1) MS उर्णा°.

2) MS, owing to a blunder of the scribe of A or B, उष्णीषेन्तर्द्धीयं (P °र्द्धाय, D °र्द्धीयन्ते).

3) MS °रान्निष्क्रसि°.

4) The metre of pāda *c* has been disturbed by the Sanskritization of the original Prākrit form of this upajāti stanza.

5) Sic MS. The original reading must have been धीर cp. note 2 on p. 21. C here and often चीवर (!).

6) B तृणां, D corr.

7) MS °जलोडिरा°, cp. *infra* p. 12, 10.

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । एष आनन्द पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्य पूर्णभद्रो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति ॥ यदा भगवता पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनुत्तरा‹यां› सम्यक्संबोधौ व्याकृतः तदा पूर्णेन भगवान्सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं[1] यज्ञवाटे भोजितो भूयश्चानेन चित्राणि कुशलमूलानि समवरोपितानि ॥

तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS °मास्यें.

यशोमतीति[1] २ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो वैशालीमुपनिश्रित्य विहरति मर्कटह्रदतीरे कूटागारशालायाम्। अथ पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो वैशालीं पिण्डाय प्राविक्षत्। सावदानं वैशालीं पिण्डाय चरित्वा येन सिंहस्य सेनापतेर्निवेशनं तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः॥ अथ सिंहस्य सेनापतेः स्नुषा यशोमती[1] नाम[2] अभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका। सा भगवतो विचित्रलक्षणोज्ज्वलकायं दृष्ट्वात्यर्थं[3] प्रसादं लब्धवती। सा श्वशुरं पप्रच्छास्ति कश्चिदुपायो येनाहमप्येवंगुणयुक्ता स्यामिति। अथ सिंहस्य सेनापतेरेतदभवत्[4]। उदाराधिमुक्ता बतेयं दारिका यदि पुनरियं प्रत्ययमासादयेत्कुर्यादनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधानमिति विदित्वोक्तवान्। दारिके यदि हेतुं समादाय वर्तिष्यसि त्वमप्येवंविधा भविष्यसि यादृशो भगवानिति॥

---

1) This name is thus spelt instead of °मतिः, which may point to some Prākrit source; D writes it यशोवती.

2) BCP नामा अ°, D नामाभि°.

3) MS °त्यर्थ.

4) Ex conject.; MS °तद्वोचत् (C °वावत्).

ततः सिंहेन सेनापतिना यशोमत्याः प्रसादाभिवृद्ध्यर्थं प्रभूतं हिरण्यसुवर्णं[1] रत्नानि च दत्तानि। ततो यशोमत्या दारिकया भगवान्सश्रावकसङ्घः[2] श्वो ऽन्तर्गृहे[3] भक्तेनोपनिमन्त्रितो ऽधिवासितं च भगवता तस्या अनुग्रहार्थम्॥ अथ यशोमती दारिका सुवर्णमयानि पुष्पाणि कारयित्वा रूप्यमयाणि[4] रत्नमयानि प्रभूतगन्धमाल्यविलेपनसंग्रहं कृत्वा शतरसमाहारं[5] सज्जीकृत्य भगवतो दूतेन कालमारोचयति। समयो भदन्त[6] सज्जं भक्तं यस्येदानीं भगवान्कालं मन्यत इति॥ अथ भगवान्भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो येन सिंहस्य सेनापतेर्निवेशनं[7] तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिक्षुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः। अथ यशोमती दारिका सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदित्वा शतरसेनाहारेण स्वहस्तं संतर्प्य पुष्पाणि भगवति क्षेप्तुमारब्धा। अथ तानि पुष्पाणि उपरि भ<ग>वतो[8] रत्नकूटागारो रत्नच्छत्रं रत्नमण्डप इवावस्थितं यन्न[9] शक्यं सुशिक्षितेन कर्मकारे<ण कर्मा>न्ते[10]वासिना वा कर्तुं यथापि तद्बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेन॥ अथ यशोमती[11] दारिका तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृत्त[12] इव द्रुमः सर्वशरीरेण

---

1) MS °सुवर्ण.

2) MS °गवास°.

3) Ex conject., cp. Divy. 64, 24. 81, 1; B चा(स्वा)त्तर्गृ°, P copied the correction, C the old false reading.

4) MS °मयानि.

5) Ex conject., cp. Feer 28,1 and *infra*, line 8, cp. also tale 8 (f. 8a *in fine*), Divy. 89,17; B कृत्वा ततः सर्वाहारं (variously altered in its copies), but the first akṣara of ततः may have been made out of a former श.

6) B भदन्द, D corr.

7) MS °शतं.

8) C supplies the missing ग.

9) B यत्न, D corr.

10) MS कर्मकारात्तेवसिना, I have filled up the gap by comparing the parallel place avad. nr. 4, f. 5a.

11) B °मति दारि°, which became in P °मतिर्दारि°, cp. *infra* p. 12, n. 2.

12) MS निकृत्या.

भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धा । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन [2b] चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवान्यशोमत्या दारिकाया हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविष्कार्षीत्[1] । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं[2] कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा[3] ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति[4] ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त[5] इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव[6] वयं भवन्त[7] इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वोऽस्यानुभावेनास्माकं कारणा[8]विशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रय[9]स्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीत्ताभानप्रमाणाभा-

---

1) MS प्राविष्क्राषीत्; note the irregular augment or rather absence of augment, which clerical carelessness alone will scarcely account for.

2) MS सञ्जी°.

3) Cp. *supra*, p. 4 n. 7.

4) B पतन्ति, D corr.

5) MS भवन्ति.

6) MS ह्यैवं.

7) MS भवति ।

8) MS °रणां.

9) MS °कांश्चत्रय.

नाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ' इति॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति। तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते। अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते। नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते। तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते। प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते। मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनोरन्तर्धीयन्ते। बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते। चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते। देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते। श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते। प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायाम[1]न्तर्धीयन्ते। अनुत्तरां[2] सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[3] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः। अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ।

---

1) MS कर्णयोरन्त°, this variant goes probably back to A and to a misread ऊर्णायाम°.

2) MS अनुत्तरायां.

3) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्क्रमितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्तादिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः[1] ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति [3a] धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा' इति[1] ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया यशोमत्या दारिकया ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदन्त ॥ एषानन्द यशोमती दारिका[2] अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः[3] षट् पारमिताः परिपूर्य रत्नमतिर्नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्या देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तस्याभिप्रसाद[4] इति ॥ इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Metre Praharṣiṇī. Cp. Jtkm. IX, 53. XXIII, 28. 29. XXXII, 16.

2) MS यशोमतिर्दारिका.

3) Visarga is wanting in MS.

4) Ex conject.; MS चित्तमभिप्र°.

कुसीद इति ३ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारा[2]णां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद[3]स्यारामे। श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो न पुत्रो न दुहिता। स करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः। अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता। ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति। स श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकसुहृत्संबन्धिबान्धवैरुच्यते देवतायाचनं कुरुष्वेति॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यद्यायाचनहेतोः पुत्रा जायन्ते दुहितरश्चेति। तच्च नैवम्। यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा[4] राज्ञश्च[5]क्रवर्तिनः। अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च। कतमेषां त्रयाणाम्। मातापितरौ

---

1) MS °पात्र°, this form *piṇḍapātra* is often found in our manuscripts instead of the correct one; cp. e. g. Divy. p. 89 N. 2. 259, 9.

2) D corr.

3) In this name D almost invariably drops the akṣara द.

4) In almost every occurrence of this stereotyped phrase, MS has °भविष्यन्तद्यथा, construing the plural of the verb with a collective subject. This I have not ventured to change, since the irregular idiom may possibly originate from the author of the Avadānaçataka.

5) B °ज्ञच°, D corr.

रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां[1] त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा जायन्ते दुहितरश्च । तथा ऽसौ श्रमणब्राह्मणनै-[2] मित्तिकसुहृत्संबन्धिबान्धवविप्रलब्धो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते स्म । तद्यथारामदेवता वनदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता आयाचते स्म । स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्मात्[3]सत्त्वनिकायाच्च्युत्वा तस्य[4] प्रजापत्याः कुक्षिमवक्रान्तः ॥ पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातीये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं जानाति विरक्तं पुरुषं जानाति । कालं जानाति ऋतुं जानाति । गर्भमवक्रान्तं जानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति[5] तं जानाति । दारकं जानाति दारिकां जानाति । सचेद्दारको[6] भवति दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं[7] कुक्षिं निश्रित्य तिष्ठति ॥ सा आत्तमनात्तमनाः[8] स्वामिन आरोचयति । दिष्ट्यार्यपुत्र वर्धसे आपन्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा च[9] मे दक्षिणं कुक्षिं निश्रित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सोऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायमभ्युन्नमय्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य उदानमुदानयत्यप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं जातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वी<त> भृतः[10] प्रतिबिभृयाद्दायाद्यं[11] प्रतिपद्येत कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीत[12]कालग-[13]

1) MS एषा.
2) Here, as often, MS has श्रवण instead of श्रमण.
3) MS °मस्यात्स°.
4) MS तस्याः, cp. *infra* tale 36.
5) MS °र्भा (P°र्भो)व°.
6) MS °रिको.
7) MS वामकु°.
8) MS °मनास्वा°.
9) MS वा, cp. Divy. 99, 1.
10) MS कुर्वीभूतः.
11) MS प्रतिविभूयात दा° (P प्रतिवित्तया°), cp. Divy. 99, 5.
12) MS चात्यती°.
13) MS कालत्राता°.

तानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा कृत्यानि कृत्वा‹स्माकं नाम्ना› दक्षिणामादेक्ष्यत इदं तयोर्यत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतो‹र›नुगच्छत्विति ॥ [8b] आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामयन्त्रितां[1] धारयति । शीते शीतोपकरणैरुष्णे उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञप्तैराहारै[2]र्नातितिक्तैर्नात्यम्लैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककषायविवर्जितैराहारैर्हारार्धहारविभूषितगात्रीमप्सरसमिव नन्दनवन[3]विचारिणीं मञ्चान्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरन्तीमधरिमां भूमिम्[4] । न चास्याः किंचिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥ साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातः अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको जन्मनि चास्य तत्कुलं नन्दितम् । तस्य ज्ञातयो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य जन्मनि सर्वकुलं नन्दितं तस्माद्भवतु दारकस्य नन्द इति नामेति । तस्य नन्द इति नाम व्यवस्थापितम् ॥ नन्दो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभि[5]रुन्नीयते वर्ध्यते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेन‹न्यैश्चो›त्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते[6] ह्रदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा महान्संवृत्तः पञ्चवर्षः षड्वर्षो[7] वा तदा कुसीदः संवृत्तः परमकुसीदो[8] नेच्छति शयनासनादप्युत्थातुम् । तेन तीक्ष्ण[9]निशितबुद्धितयान्तर्गृहस्थेनैव शास्त्राण्यधीतानि ॥ अथ

---

1) MS °तंधार°.
2) B °त्तैर्माहा°, D corr.
3) MS नन्दनमिव वनं विचारिनीम्म° (C still more corrupt).
4) MS °धरिमा भूमि.
5) MS °ष्टाभिधा°.
6) MS वर्द्धते (D वध्यते).
7) Ex conject.; MS षड्वर्षम्वा.
8) B here and often कुशी°.
9) B तीष्ण, D corr.

श्रेष्ठिन एतदभवत्। यो ऽपि मे कदाचित्कर्हिचिद्देवताराधनया[1] पुत्रो जातः सो ऽपि कुसीदः परमकुसीदः शयनासनादपि नोत्तिष्ठते तत्किं ममानेनेदृग्जातीयेन पुत्रेण यो नाम स्वस्थशरीरो भूत्वा पशुरिव संतिष्ठतीति ॥ स च श्रेष्ठी पूरणा<भि>प्रसन्नः। तेन षट् तोर्थिकाः शास्तारः स्वगृहमाहूता अपि नामायं दारकस्तेषां दर्शनाद्गौरवजातः शयनासनादपि तावदुत्तिष्ठेत्। अथ कुसीदो दारकस्तांश्छास्तॄन्दृष्ट्वा चक्षुःसंप्रेक्षणामपि न कृतवान् कः पुनर्वाद[2] उत्थास्यति वा अभिवादयिष्यति वा आसनेन वा उपनिमन्त्रयिष्यति ॥ अथ स गृहपतिस्तामेवावस्थां दृष्ट्वा सुष्ठुतरामुत्कण्ठितः करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां[3] भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तकानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां[4] त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां[5] चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां[6] चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य[7] बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः <कः संकटप्राप्तः> कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपाया-

1) MS °चित्कर्हचि°.

2) As to कः पुनर्वादः to express the *kaimutika* cp. Divy. 105,28. 200,14. — Jtkm. 143, 10 क एव वादः.

3) MS किंचिन्बु°.

4) MS विपश्यिनां (P °ना).

5) MS °घोतो°.

6) MS here and almost always where this word occurs °तुऋद्धि°.

7) MS त्रिरात्रेस्त्रि दि°.

उद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं। कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये[1] प्रतिष्ठापयेयं। कस्याज्ञानतिमिरपटलपर्यवनद्धनेत्रस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया चक्षुर्विशोधयामि[2]। कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि[3] विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलाम्[4]अतिक्रमेत्॥

पश्यति भगवानयं दारकः कुसीदो मद्दर्शनाद्[5]वीर्यमारप्स्यते यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तं परिणामयिष्यतीति॥ ततो भगवता तीर्थ्यानां[6] मददर्पच्छित्त्यर्थं दारकस्य च कुशलमूलसंजननार्थं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः[7] कनकवर्णमरीचय उत्सृष्टाः यैस्तद्गृहं समन्तादवभासितं कल्पसहस्रपरिभाविताश्च मैत्र्यंशव उत्सृष्टाः यैरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादितम्। स इतश्चामुतश्च प्रेक्षितुमारब्धः[8] कस्य प्रभावान्मम शरीरं प्रह्लादितमिति॥ ‹ततो›[9] भगवान्भिक्षुगणपरिवृतस्[10]तद्गृहं प्रविवेश। ददर्श कुसीदो बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरु-

---

1) MS °पत्यं.

2) This sentence is met with only here, not in the other occurrences of this commonplace. By its style it looks as if interpolated.

3) MS °पक्तानि.

4) MS °लानति°.

5) B मद्दर्शनान्वी, instead of which the copyist of P wrote मर्द्दनान्वी°; Feer p. 31 with the help of Tib. found out the correct reading.

6) MS तीर्थोनां (P तीर्थानां).

7) MS °प्रभावाः.

8) MS °रब्धाः.

9) MS प्रह्लादितमिति भगवतो भगवां भि°. I suppose भगवतो is a blunder, which stood already in A. That the lazy boy did really not know who relieved him, is plain from the context; R 7 b 5 paraphrasing this passage, expressly states that he sought for the cause but could not find it out.

10) B °वृत्त, D corr.

षलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं[1] व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्राति[4a]रेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम्। दृष्ट्वा च पुनः परं प्रसादमापन्नः सहसा स्वयमेवोत्थाय भगवतो ऽर्घं आसनं प्रज्ञपयत्येवं चाह। एतु भगवान्स्वागतं भगवतो निषीदतु भगवान्प्रज्ञप्त एवासन इति। अथास्य मातापितरावन्तर्जनश्चादृष्टपूर्वप्रभावं दृष्ट्वा परमं[2] विस्मयमापन्नाः॥

ततः कुसीदो दारको हर्षविकसिताभ्यां नयनाभ्यां भगवतः पादाभिवन्दनं[3] कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय। तस्मै भगवता अनेकप्रकारं कौसीद्यस्यावर्णो भाषितो[4] वीर्या⟨र⟩म्भस्य[5] चानुशंसश्चन्दनमयीं[6] चास्य यष्टिमनुप्रयच्छति इमां दारक यष्टिमाकोटयेति। स तामाकोटयितुमारब्धः॥ अथासौ यष्टिराकोट्यमाना मनोज्ञशब्दश्रवणं करोति विविधानि च रत्ननिधानानि पश्यति। तस्यैतदभवत्[7]। महान्बतायं[8] वीर्यारम्भे विशेषो यन्न्वहं[9] भूयस्या मात्रया वीर्यमारभेयेति[10]॥ स श्रावस्त्यां घण्टावघोषणां[11] सार्थवाहमात्मानमुद्घोष्य षड्वारान्महासमुद्रमवतीर्णः॥ ततः सिद्धयानपात्रेण महारत्नसंग्रहं कृत्वा भगवानन्तर्निवेशने सश्रावकसङ्घो भोजितो ऽनुत्तरायां च सम्यक्संबोधौ प्रणिधानं कृतम्॥

---

1) MS गात्रव्योम°.

2) B परमवि°, P. corr.

3) MS °भिनन्द°.

4) MS °षितं.

5) Ex conject.; MS वीर्याङ्गस्य.

6) MS चानुसंश°.

7) B तस्यै, D corr.

8) Ex conject.; MS महावतेयं(D सं)वीर्यारम्भविशेषे.

9) Cp. *supra*, p. 3, N. 2.

10) Ex conject.; MS °रभयेति, in B two dots are put above the last two akṣaras, which makes us expect some marginal correction, that has been forgotten, it seems. The reading वीर्यमारम्भयेयेति will do as well.

11) The expression is somewhat singular, as we should expect °घोषणेन or °णया. Was perhaps the genuine reading *ghaṇṭhāvaghoṣam*, the gerund?

अथ भगवान्कुसीदस्य दारकस्य हेतुपरंपरां कर्मपरंपरां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविर्कार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य[1] काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति[2] काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रश्रभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो[3] स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव[4] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रश्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकां[5]स्त्रयस्त्रिं[5]शान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[6] परीत्ताभान[7]प्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा[8] अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

---

1) MS मुखानि°.

2) MS कश्चि°.

3) MS अहो.

4) MS ह्येवं.

5) The anusvāra is wanting in MS.

6) Cp. note 2 on p. 5 *supra*.

7) MS परीता° (D °रिता°).

8) Owing to a singular aberration of mind of the scribe of A or B, MS has °कनिष्ठान्तेषां सत्वानां अनित्यं.

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यतीति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्र⟨महासाहस्रं⟩[1] लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति[2]। तद्यदि भगवानतीतं[3] कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतोऽन्तर्धीयन्ते। अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते। नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतलेऽन्तर्धीयन्ते। तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते। प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठेऽन्तर्धीयन्ते। मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो⟨र्⟩न्तर्धीयन्ते। बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले [4b] ऽन्तर्धीयन्ते। चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतलेऽन्तर्धीयन्ते। देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते। श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्येऽन्तर्धीयन्ते। प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायाम[4]न्तर्धीयन्ते। अनुत्तरां[5] सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषेऽन्तर्धीयन्ते॥

अथ ता अर्चिषो[6] भगवन्तं त्रिः[7] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषेऽन्तर्हिताः। अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ।

---

1) D fills the gap; MS °साहस्रं.

2) MS °च्छन्ति.

3) MS °तीतक°.

4) MS उर्णा°.

5) MS °त्तरायां सम्य°.

6) MS तार्चिषा, the irregular contraction (*sandhir ārṣaḥ*) in the first syllable is met in our text also elsewhere, see e. g. tales 25, 26, 27, 29 *in fine* एषानन्द instead of एष आ°, and cp. Divy. 27, 22. 56, 7. 386, 14. 389, 20.

7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्य[1]मदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर[2] बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-
त्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । [3]नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन कुसीदेन दारकेण ममैवंविधं सत्कारं

---

1) P and C have here दैत्य°, which may indeed represent the original form, since the *Daityānāṃ mada* suits the context and the mythological conception underlying it better than *dainya* + *mada*. Yet this variant seems to be nothing but a misread दैन्य of B. In fact, one may doubt as to whether *tya* or *nya* is written here in B. I should however rather read the akṣara *nya*. In D the word happens to fall in a gap.

2) वीर is not seldom in this stereotyped stanza the variant of धीर, which seems to be the better reading. Wheresoever वीर occurs in the tradition of this text, I have retained it.

3) MS नहे°.

कृतम् ॥ एवं भदन्त ॥ एष आनन्द कुसीदो दारको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः[1] षट् पारमिताः परिपूर्य अतिबलवीर्यपराक्रमो नाम सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य[2] देयधर्मो यो[3] ममान्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS, by a lapsus of the scribe of A, महाकरुणासमुदानीय, cp. *supra* p. 7 l. 4 and p. 12 l. 17.

2) B अस्यमस्य (with य written above the latter स्य), the correction having been put on the latter स्य instead of the former one.

3) MS °धर्माणो.

सार्थवाह इति ४॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। श्रावस्त्यामन्यतमो महासार्थवाहो महासमुद्राद्भग्नयानपात्र आगतः। स द्विरपि त्रिरपि [1]स्वदेवतायाचनं कृत्वा महासमुद्रमवतीर्णो भग्नयानपात्र एवागतः॥ ततो ऽस्य महान्खेद उत्पन्नः। स इमां चिन्तामापेदे। को मे उपायः स्याद्येन धनार्जनं कुर्यामिति। तस्यैतदभवत्। अयं बुद्धो भगवान्सर्वदेवप्रतिविशिष्टतर आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महाधर्मकामः प्रजावत्सलः। यन्न्वहमिदानीमस्य नाम्ना पुनरपि महासमुद्रमवतरेयं सिद्धयानपात्रस्त्वागच्छे⟨यं चे⟩[2]दुपार्धेन धनेनास्य पूजां कुर्यामिति॥

स एवं कृतव्यवसायः पुनरपि महासमुद्रमवतीर्णो बुद्धानुभावेन च रत्नद्वीपं संप्राप्य महारत्नसंग्रहं कृत्वा कुशलस्वस्तिना स्वगृहमनुप्राप्तः॥ स मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भाण्डं प्रत्यवेक्षितुमारब्धः। तस्य नानाविचित्राणि रत्नानि दृष्ट्वा महांल्लाभो[3]त्पन्नः। चिन्तयति[4] च। मया ईदृशानां रत्नानां श्रमणस्य गौतमस्य उपार्धं दातव्यं भविष्यति। यन्न्वहमेतानि स्व-

---

1) Ex conject.; MS सदेव°, *sva°* is supported by R.

2) Ex conject.; MS पात्रःस्वागच्छेडुपा°, the akṣ. ड of our mss. may easily proceed from डु, as both are very similar in the Nepalese handwriting.

3) Note the irregular sandhi, as on p. 20 n. 6.

4) Ex conject.; MS विभयति.

स्याः पत्न्या आयसेन[1] कार्षापणद्वयेन विक्रीय भगवतो गन्धं दास्यामिति । स कार्षापणद्वयेनागरु[2] क्रीत्वा जेतवनं गतः । ततो ऽपत्रपमाणरूपो द्वारकोष्ठके स्थित्वागरुं[2] धूपितवान् ॥

अथ भगवांस्तद्रूपमृद्ध्य[3]भिसंस्कार[4]मभिसंस्कृतवान्येन स धूप उपरि विहायसमभ्युद्गम्य सर्वां[5] च श्रावस्तीं स्फुरित्वा महदभ्रकूटवदवस्थितः[6] । तस्य तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा महान्प्रसाद उत्पन्नः । स स्वचित्तं परिभाषितवान् । नैतन्म[5a]म प्रतिरूपं स्याद्यदहं भगवन्तं रत्नैर्नाभ्यर्चयेयमिति[7] ॥ अथ तेन सार्थवाहेन भगवान्सश्रावकसङ्घो ऽन्तर्निवेशने[8] भक्तेनोपनिमन्त्रितः । ततः प्रणीतेनाहारेण संतर्प्य महारत्नैरवकीर्णः । ततस्तानि रत्नानि उपरि विहायसमभ्युद्गम्य मूर्ध्नि भगवतो रत्नकूटागारो[9] रत्नच्छत्रं रत्नमण्डपश्चावस्थितः यन्न शक्यं सुशिक्षितेन कर्मकारेण[10] कर्मान्तेवासिना वा कर्तुं यथापि तद्बुद्धस्य बुद्धानुभावेन देवतानाञ्च देवतानुभावेन ॥

अथ सार्थवाहो द्विगुणजातप्रसादस्तत्प्रातिहार्यदर्शनान्मूलनिकृत्त[11] इव द्रुमो भगवतः

---

1) Ex conject.; MS आयस्तेन, the covetous merchant thinks he may rid himself of his vow at the expense of two coppers; the Chinese translation renders the *āyasaḥ kārṣāpaṇaḥ* by tshien. Cp. Divy. 30, 23.

2) So B; D and P write अगुरु, अगुरुं. Cp. Divy. 158, 15. 315, 13. 327, 11.

3) Ex conject.; B तद्रूपानृध्यमभि°; though the akṣara *ma* is clearly cancelled in B, it has been copied by the scribes of the other MSS. As to *tadrūpa*, cp. Divy. 42, 8. 494, 20.

4) MS °स्कारानभि°.

5) MS सर्वा.

6) MS °स्थितं.

7) Ex conject.; MS रत्नैरभ्य°; the correction is confirmed by R. 113 b 4 नैतन्मे प्रतिरूपं स्याद्यदयं सुगतो जिनः । मया नाभ्यर्चितो रत्नैः etc.

8) Ex conject.; MS संघान्तनिवे°; cp. *supra* p. 18, 12.

9) B °टाकारो, D. corr., cp. *supra* p. 9, 10.

10) Ex conject., cp. *supra* p. 9, 10 and Divy. 211, 14 *mālākāreṇa vā mālākārāntevāsinā vā*; B कर्माकारेणाकर्मान्तेवासिना with :अ erased between र्मा and न्ते.

11) MS °कृत्त.

पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवांस्तस्य सार्थवाहस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविष्कार्षीत्[1] । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता <अ>र्चिषो[2] मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं नि<र>र्बुदमटटं हहवं[3] हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्[4]गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता[5] निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता[6] निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो[7] स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव[8] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः[9] सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा[10] देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । <या> उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रायस्त्रिंशान्[11]यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनि-

1) Cp. *supra* p. 10, n. 1; in B वि is in rasura; P and C प्राष्का°, D प्राविक्रा°.

2) MS °तार्चिषा मु°.

3) B °टटमहह°, D corr.

4) MS नरकं. Cp. *supra* p. 4, n. 7.

5) MS शीतिभूत्वा (C °भूता).

6) B °भूत्वा, P corr.

7) MS अहो.

8) B न ह्यो°, D corr.

9) DCP अपिस्वय° so, it seems, also B.

10) MS क्षेप°.

11) MS °राजकास्त्राय° (P °रायिका°). I have retained *trāyastriṃçān*, because it may perhaps be the form used by the author, and not *trayas-*, as MS has elsewhere. Cp. Pāli *tāvattiṃsa*.

र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्[1]ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[2] परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्य[3]प्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ' इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं[4] लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव[5] पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो⟨र⟩न्तर्धीयन्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायाम्[6]अन्तर्धीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[7] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

---

1) MS °यिकाब्र°.
2) MS °ब्रह्मणाः.
3) B पुणप्र°, D corr.
4) Anusv. is wanting in MS.
5) B भगवन्तमेतव, D corr.
6) MS उर्णा°. 7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कासितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मि[5b]तमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यप⟨न⟩य[1] संशयं शुभाभिः ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थं स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन सार्थवाहेन ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदन्त ॥ एष सार्थवाहो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः[2] षट् पारमिताः परिपूर्य रत्नोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तस्याभिप्रसादः[3] ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) D corr.

2) MS °विता.

3) MS चित्तमभिप्र°, cp. *supra* p. 12 n. 4.

सोम इति ५ ॥

lost

[6a] वडिक इति ६ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरग[1]रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिः श्रेष्ठी प्रतिवसति आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी। तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम्। स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति। तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृत्ता। सा नवानां मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको जातो अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः॥ तस्य ज्ञाती[2] ज्ञातिमहं कृत्वा वडिक इति नामधेयं कृतवान्पिता। वडिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तः। अंसधात्रीभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां मलधात्रीभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्ध्यते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रदस्थमिव पङ्कजम्। यदा महान्संवृत्तः पञ्चवर्षो षड्वर्षो वा[3] तदा गुरौ भक्तिं कृत्वा सर्वशास्त्राणि अधीतानि। तीक्ष्ण[4]बुद्धितया शीघ्रं सर्वशास्त्रस्य पारं गतः॥

---

1) D in inverted order देवनागयक्षासुरगन्धर्वगरु°.

2) MS ज्ञातीज्ञा°.

3) Ex conject.; MS षड्वर्षम्वा, cp. *supra* p. 15 n. 7.

4) MS तीक्ष्ण°.

तदनन्तरं तस्य वडिकस्य किञ्चित्[1]पूर्वजन्मकृतकर्मविपाकेन शरीरे कायिकं दुःखं पतितम्[2]। इति दुःखी भूतश्चिन्तापरः[3] स्थितः[4]। किं पापं कृतं मया ‹य›दिदं[5] कायिकं दुःखं मम शरीरे जातम्[6]॥ तस्य पितापि पुत्रस्येदं कायिकं दुःखभावं दृष्ट्वा महदुद्विग्नः पुत्रात्ययाशङ्कया दीनमानसः[7] शोकाश्रुव्याप्तवदनस्त्वरितं वैद्यमाहूय तस्य पुत्रस्य रोगं दर्शयति[8]। को रोगः[9] केन हेतुना मम पुत्रस्य देहे जात इति। ततः स वैद्यस्तस्य रोगचिह्नं दृष्ट्वा चिकित्सां कर्तुमारब्धः॥ तथापि तस्य रोगशान्तिर्न[10] भवति पुनर्वृद्धिर्भवति॥ पिता पुत्रस्य रोगं[11] वृद्धं जातं दृष्ट्वा अवश्यं पुत्रो मरिष्यति यद्वैद्येनापि चास्य[12] रोगस्य चिकित्सितुं न शक्यत इति मूर्च्छया भूमौ पतितः॥ तं दृष्ट्वा भूयो ऽपि पुत्रस्य चिन्ता जाता[13] भूयो ऽपि चिन्तया मानसी व्यथा जाता॥ स दारको रोगी भूतो ऽशक्यो[14] ऽपि वदितुं[15] कथञ्चित्पितरं

---

1) Note the use of *kiṃcit* as the theme of the indefinite pronoun in the first member of a compound. Cp. PW in kürzerer Fassung: II, 64, Sp. 3, and Jātakamālā p. 120, 3 *yatkiṃcanakāritākṣepakarkaçākṣaram*.

2) MS पतितः. 3) MS °भूतोचि°.

4) D °परो व्यवस्थितः, which seems to be a good correction.

5) Ex conject.; MS मया इदं.

6) MS जातः.

7) MS मानसो (P सा).

8) MS दर्शियति.

9) Ex conject.; MS किं रोगं. Perhaps this must remain unchanged: in that case जात इति is to be changed in जातमिति. Blunders in gender are not rare in our text. Cp. *supra*, p. 3 n. 8. In the foregoing दुःखभाव is taken as a neuter.

10) Ex conject.; MS °शान्तो न.

11) MS रोगवृ°.

12) BC वास्य; the meaning 'even' of अपि च is substantiated by one example in PW. I, 305, 1. Note the genitive with *cikitsati* and cp. my Sanskrit Syntax § 121.

13) MS जातः.

14) *Çakya* is here used with active signification, as it is Divy. 39, 12 *çakyas tvaṃ ..... vastum*, as is also the case with the verb *çakyāmi*. See Divy. 111, 10. 137, 8. 303, 30. 358, 10. 397, 24. 486, 11. — Divy. 370, 15 even *çakyate* has the meaning of *çaknoti*, as is also found in the Bhagavadgītā 11, 8 *na tu māṃ çakyase draṣṭum*.

15) P ऽशक्यो दरितुं unmeaning, cp. Feer, p. 39 n. 2; the good reading is found in the other MSS. The tale nr. 14 of Vicitrakarṇikāvadāna (f. 65b 3 —70b 6 of the ms. of the I. O.) which is a periphrastic elaboration of our Vaḍika-avadāna has in the corresponding place (f. 67 a 1) these words शनैर्नीचस्वरो ऽवदत्.

बभाषे। मा तात साहसं। धैर्य[1]मवलम्ब्योत्तिष्ठ ममात्ययाशङ्कया मा भूस्त्वमपि मादृशः। मम नाम्ना देवानां पूजां कुरु दानं देहि ततो मम स्वस्था[2] भविष्यति॥ स गृहपतिरिति पुत्रस्य वच आकर्ण्य सर्वदेवेभ्यः पूजां कृतवान्सर्वब्राह्मणतीर्थिकपरिव्राजकेभ्यो दानं दत्तवान्। तथापि तस्य रोगशान्तिर्न भवति॥ तदा तस्य महान्मानसो[3] दुःखो[4] ऽभूत्। सर्वदेवेषु पूजा कृता दानो ऽपि दत्तः[4] पित्रा मम। तथापि स्वस्था[2] न भवति[5]॥ ततस्तथागतगुणा[6]⟨न⟩नुस्मृत्य बुद्धं नमस्कारं कर्तु[7]मारब्धः॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्ता[8]नामेकारक्षाणां शमथविपश्य⟨ना⟩विहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतु[9]र्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वविहा[6b]रसमापत्तिकुशलानां ⟨दशबलबलिनां⟩ दशदिक्समा[10]पूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रि[11]र्दिवसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबा-

1) B धैय°, D corr.

2) Ex conject; MS स्वस्थो. I suppose स्वस्था was written by the author of this avadāna with the meaning of *svāsthyam*, *svasthatā*. This not-classic subst. *svasthā* may have been formed by analogy, cp. the adj. *saṃstha* and the subst. *saṃsthā*; *pratiṣṭha* and *pratiṣṭhā*.

3) MS मानसा.

4) The mistakes in gender may be imputed to the author of this text. Cp. *supra* p. 3 n. 8 and p. 29, n. 10.

5) Perhaps भव⟨ती⟩ति.

6) P corr.

7) The periphrastic *namaskāraṃ kṛ* has borrowed its construction from the verb *namaskṛ*, cp. my Sanskrit Syntax § 310, 2.

8) B प्रवृत्तना°, D corr.

9) BCP चतुःऋ°.

10) B °दिग्समा°, D °दिशा°, C °दिग्गसमा°, P °दिग्समा°.

11) MS त्रिरात्रत्रिर्दि°.

धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्न[1]ः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्कानि विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्[2]॥

ततो भगवता वडिकस्य गृहपतेः[3] पुत्रस्य तामवस्थां दृष्ट्वा सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः कनकवर्णा मरीचयः सृष्टाः यैस्तद्गृहं समन्तादवभासितं कल्पसहस्रपरिभाविताश्च मैत्र्यंशव उत्सृष्टाः यैरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादितम्। ततो भगवांस्तस्य द्वारकोष्ठकमनुप्राप्तः। दौवारिकपुरुषेणास्य निवेदितं भगवान्द्वारे तिष्ठतीति॥ अथ वडिकः श्रेष्ठिपुत्रो लब्धप्रसादो ऽधिगतसमाश्वास आह। प्रविशतु भगवान् स्वागतं भगवते आकाङ्क्षामि भगवतो दर्शनमिति॥ अथ भगवान्प्रविश्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः। निषद्य भगवान्वडिकमुवाच[4]। किं ते वडिक बाधत[5] इति॥ वडिक उवाच। कायिकश्च मे दुःखं चेतसिकं चेति॥ ततो ऽस्य भगवता सर्वसत्त्वेषु मैत्र्युपदिष्टा[6] अयं ते चेतसिकस्य[7] प्रतिपक्ष इति। लौकिकं च चित्तमुत्पादयामास[8]। अहो बत शक्रो देवेन्द्रो गन्धमादनात्[9]पर्वतात्तीरिकामोषधी[10]मानये-

---

1) B °यनिमग्नः, D corr. 2) MS °लामनत्क्रमेत.

3) Visarga is wanting in MS.

4) B °डिकममुवाच, D corr.

5) Ex conject.; MS वाधक, cp. the parallel passage in Avad. nr. **50**, B 47a and Divy. 420, 4.

6) Ex conject.; B मैत्र्यं उपदिष्टाः, still more corrupted in D; P मैत्री...°ष्टाः.

7) Ex conject.; MS इयत्ते चेतसिकश्च.

8) BC लौकिकंचवित° (P लौ°...रचित°), D corr.

9) P °माडना°, C °मागुना°, as the akṣara of B they copied may be read either *gu* or *ḍa*; D corr.

10) MS here and on the following line °कामौष°. — With the two remedies applied here by Bhagavān cp. Mahābh. ed. Bomb. III, 216, 17 प्रज्ञया मानसं दुःखं हन्याच्छारीरमौषधैः.

दिति ॥ सहचित्तोत्पादाद्भगवतः शक्रो देवेन्द्रो गन्धमादनात्पर्वतात्तीरिकामोषधीमानीय भगवते दत्तवान्भगवता च स्वपाणिना गृहीत्वा वडिकाय दत्ता इयत्ते कायिकस्य दुःखस्य परिदाहशमनीति ॥

स कायिकं प्रश्रब्धिसुखं लब्ध्वा भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादयामास प्रसन्नचित्तश्च राज्ञः प्रसेनजितो निवेद्य भगवन्तं सश्रावकसङ्घं भोजयित्वा शतसहस्रेण वस्त्रेणाच्छाद्य सर्वपुष्पमाल्यैरभ्यर्चितवान् ॥ ततश्चेतनां पुष्णाति स्म प्रणिधिं ‹च›[1] चकार । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन यथैवाहं भगवता अनुत्तरेण वैद्यराजेन चिकित्सित एवमहमप्यनागते ऽध्वनि अन्धे[2] लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवान्वडिकस्य[3] धातुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविरकार्षीत् ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं ‹संघातं›[4] रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं[5] निरर्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्[6]गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं

1) Cp. *infra* p. 37, 13.

2) MS अन्ध.

3) MS वडिकस्य तेर्धातु°. I think there is a gap after °कस्य and the author wrote वडिकस्य ‹गृहपते›र्धातु°, if not rather वडिकस्य ‹गृहपतेः पुत्रस्य› धातु°.

4) added in P.

5) Anusv. is wanting in MS.

6) MS नरकं.

भवति। न ह्येव[1] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते। ते निर्गते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा[2] देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति[3]। या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्[4]यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[5] परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृ[7 a]त्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते[6]।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव[7] कुञ्जरः॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति। तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते। अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते। नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते। तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते। प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते। मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो‹र›न्तर्धीयन्ते। बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते।

---

1) MS ह्येवं.
2) MS क्षे°.
3) MS भवति.
4) MS °कांसत्रयस्त्रिंसा° (D °कात्रयस्त्रिंशा)°.
5) MS °ह्मणाः.
6) MS भाषते.
7) MS मडा°.

चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयन्ते[1] । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[2] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य धीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानेन वडिकेन गृहपतिपुत्रेण ममैवंविधं

---

1) B उर्णा°, D corr.
2) MS त्रिप्र°.

सत्कारं कृतम्॥ एवं भदन्त॥ एष आनन्द वडिको गृहपतिपुत्रो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्य शाक्यमुनिर्नाम[1] सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च। अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्॥

---

1) I read शाक्यमुनिः on account of both the Chinese and the Tibetan translations agreeing in that name of the future Buddha, cp. Mahāvastu I, 47, 13 sqq. 57, 8. Divy. 90, 6; B प्यतवानिर्नाम, which seems to be a corruption of शाक्यमुनि°. Nearly the same corruption is found in the Vicitrakarṇikāvadāna f. 70 a 10 अदणात्राणयभिधो बुद्धे (sic) तथागतो भविष्यति.

पद्म इति ७ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ यदा भगवाँल्लोके नोत्पन्न आसीत्तदा राजा प्रसेनजित्तीर्थिकदेवतार्चनं कृतवान्पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनैः। यदा तु भगवाँल्लोके उत्पन्नो राजा च प्रसनेजिद्दहरसूत्रोदाहरणेन विनीतो भगवच्छासने श्रद्धां प्रतिलब्धवांस्तदा प्रीतिसौमनस्यजातस्त्रिर्भगवन्तमुपसंक्रम्य दीपधूपगन्धमाल्यविलेपनैरभ्यर्चयति ॥[1]

अथान्यतम आरामिको नवं पद्ममादाय राज्ञः प्रसेनजितो ऽर्थं श्रावस्तीं प्रविशति तीर्थिकोपासकेन च दृष्टः ‹पृष्ट›श्च[2]। किमिदं पद्मं विक्रीणीषे[3] ॥ स कथयत्यामेति[4] ॥ स क्रेतुका[7b]मो यावदनाथपिण्डदो गृहपतिस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः। तेन तस्माद्द्विगुणेन मूल्येन वर्धितम् । ततः[5] परस्परं वर्धमानौ यावच्छतसहस्रं वर्धि‹तव›न्तौ[6] ॥ अथारामिक-

---

1) MS °ज्ञातः त्रिभग°.

2) My insertion of पृष्ट is corroborated by parallel passages, cf. Divy. 26, 19. 30, 27. 57, 13. 488, 25. 541, 20 and *infra*, tale **44**, B 42 b; tale **61**, B 58 b; tale **76**, B 71 b.

3) Ex conject.; B विक्रीनीय.

4) With आम 'yes; indeed' cp. the Pāli *āma*, e. g. Jāt. II, 92, 25. In B the akṣara रा is added on the inferior margin, to be inserted between त्या and मे, by one who did not understand the true reading. CD त्यारामेति, P भ्यारामेति.

5) MS ततो.

6) Ex conject.; MS सहस्रवर्धितौ. The passive is of course impossible. M. Feer informs me that the Tibetan translation is no obstacle to my correction.

स्यैतदभवत्। अयमनाथपिण्डदो गृहपतिरचञ्चलः स्थिरसत्त्वो नूनमत्र कारणेन भवितव्यमिति। तेन संशयजातेन स तीर्थिकाभिप्रसन्नः पुरुषः पृष्टः कस्यार्थे भवानेवं वर्धत[1] इति। स आह। अहं भगवतो नारायणस्यार्थे इति॥ अनाथपिण्डदाह[2]। अहं भगवतो बुद्धस्यार्थे इति॥ आरामिक आह। क एष बुद्धो नामेति॥ ततो ऽनाथपिण्डदेन विस्तरेणास्य बुद्धगुणा आख्याताः॥ तत आरामिको ऽनाथपिण्डदमाह। गृहपते ऽहं स्वयमेव तं भगवन्तमभ्यर्चयिष्य इति॥

ततो ऽनाथपिण्डदो गृहपतिरारामिकमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः। ददर्शारामिको बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्याम[3]प्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम्। सहदर्शनाच्चारामिकेण तत्पद्मं भगवति क्षिप्तम्। ततः क्षिप्तमात्रं शकटचक्रप्रमाणं भूत्वा उपरि भगवतः स्थितम्॥

अथ सा[2]रामिकस्तत्प्रातिहार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृत्त[4] इव द्रुमो भगवतः पादयोर्निपत्य कृतकरपुटश्चेतनां पुष्णाति प्रणिधिं च कर्तुमारब्धः। अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके ‹अनायके› अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति॥

अथ भगवांस्तस्यारामिकस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविरकार्षीत्। धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-

1) B °ते इति, D °त इति. Instead of *vardhata iti* one should rather expect *vardhayatīti*, but the transitive meaning of the primitive non-causative verb is not wholly excluded from the post-Vedic period. Cp. *supra* p. 36, 13 *parasparaṃ vardhamānau*. For the rest, Divy. 403, 10 foll. may be compared.

2) Sic MS; cp. *supra* p. 20 n. 6.

3) MS व्योम°.

4) MS °कृंत.

लपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति। या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं[2] रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा[3] ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति। तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रश्रभ्यन्ते। तेषामेवं[4] भवति। किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति। तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं[5] विसर्जयति। तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति। न ह्येव[6] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रश्रब्धा इति। ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक[7]वेदनीयं कर्म [8]क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति। या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्[9]निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्[10]बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति[11] गाथाद्वयं च भाषन्ते।

[1] काश्चि° note reference: (1) above काश्चिदधस्ताद्.

1) B काचि°, D corr.
2) B संघातरौ°, D corr.
3) MS °कग°. Cp. *supra* p. 4 n. 7.
4) MS °मेवभव°.
5) B °न्निमितं, D corr.
6) MS ह्यैवं (D ह्येवं).
7) MS तंनरकंवे° (D °रकवे).
8) MS ते°.
9) B °तानिर्मा°, D corr.
10) B °प्रस्र°, D corr.
11) B °षयति, D corr.

आरभध्वं[1] निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ' इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो‹र्›न्तर्धीयन्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्या[8a]कर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[2] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते[3] ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

---

1) B °ध्व, D corr.
2) MS त्रिप्र°.
3) MS भाषन्ते.

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण[1] जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः[2] ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दानेनारामिकेण प्रसादजातेन ममैवंविधां पूजां कृताम्[3] ॥ एवं भदन्त ॥ एष आरामिकोऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्य पद्मोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देयधर्मो[4] यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS श्रवण.
2) B शुभाभिर्नाक°, D and P corr.
3) MS °विधं पूजां (D °जा) कृतं.
4) B °धर्मो, D and P corr.

पञ्चाल इति ८

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहै[1]र्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[2]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु समयेनोत्तरपञ्चालराजो दक्षिणपञ्चालराजेन सह प्रतिविरुद्धो बभूव । * * * * * * * *[3]

अथ राजा प्रसेनजित्कौशल्यो[4] येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ[5] शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषण्णः । एकान्ते निषण्णो राजा प्रसेनजित्कौशल्यो भग-

---

1) B °वार्थैर्दे°, D and P corr.

2) MS °पात्र°.

3) I have put here the indication of a gap in our text, because it is highly improbable that nothing should have been added to describe the nature of the war nor to account for the sudden intervention of king Prasenajit. Moreover, story 11 of ch. VIII of the Karmaçataka, translated from the Tibetan by M. Feer (A.M.G.V, 401 foll.), the beginning of which closely agrees with tale 8 of Avadānaçataka, exhibits that very missing link: «En ce temps-là, le roi du Pancâla septentrional et le roi du Pancâla méridional étaient tous les deux en grand désaccord, *et de temps en temps, ils faisaient périr (dans la bataille) de grandes multitudes d'hommes* [cp. *infra* p. 42, 3]. *Le roi Prasenajit était leur ami commun, un allié, un compagnon. Le roi Prasenajit se disait donc: Par quel moyen viendrai-je à (bout de) les réconcilier? — Cette réflexion lui vint alors à l'esprit: Bhagavat dompte les indomptables. Eh bien! je ferai une prière à Bhagavat.* — Il se rendit donc auprès de Bhagavat etc.» I have italicised the passage that is wanted in Avadānaçataka.

4) This name is always spelt in our text with श, never with स.

5) MS., owing to some blunder in A or B, पादयोः.

वन्तमिदमवोचत् । भगवान्नाम[1] भदन्तानुत्तरो धर्मराजो व्यसनगतानां सत्त्वानां परित्राता अन्योन्यवैरिणां[2] वैरप्रशमयिता । अयञ्चोत्तरपञ्चालो राजा दक्षिणपञ्चालराजेन सह प्रतिविरुद्धस्तौ परस्परमेव महाजनविप्रघातं[3] कुरुतः । तयोर्भगवान्दीर्घरात्रानुगतस्य[4][5] वैरस्योपशमं कुर्यादनुकम्पामुपादायेति । अधिवासयति भगवान्राज्ञः प्रसेनजितः कौशल्यस्य[6] तूष्णीभावेन ॥ अथ राजा प्रसेनजित्कौशल्यो[7] भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वोत्थायासनात्प्रक्रान्तः ॥

अथ भगवांस्तस्या एव रात्रेरत्ययात्पूर्वाह्णे[8] निवास्य पात्रचीवरमादाय येन वाराणसी काशीनां नगरं[9] तेन चारिकां प्रक्रान्तः । अनुपूर्वेण चारिकां चरन्वाराणसीमनुप्राप्तो वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ यावत्तयोर्विदितं भगवानस्मद्विजितमनुप्राप्त[10] इति ॥ यावद्भगवता ऋद्धिबलेन चतुरङ्गबलकायं निर्मायोत्तरपञ्चालराजस्त्रासितः[11] । स भीत एकरथमभिरुह्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्तः ॥ तस्य भगवता वैरप्रशमाय धर्मो देशितः । स तं धर्मं श्रुत्वा भगवत्सकाशे प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेन सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् ॥

---

1) Ex conject.; MS भगवानाह, cp. Feer 43 n. 1.

2) Ex conject.; MS अन्योन्यवैरिणावैर°.

3) Ex conject.; MS महाजल°.

4) MS °गवन्दी°.

5) Ex conject.; MS °रात्रोनुगतस्य. Cp. Divy. 84, 9 *dīrgharātrānugato vicikitsākathaṃkathāçalyaḥ*.

6) MS कौशलस्य.

7) BP °शलौ, corr. in D and C into °शलो.

8) So constantly spelt, it seems, in MS.

9) Ex conject.; MS निर्गतस्ते°.

10) Ex conject., according to the Tibet. (s. Feer p. 44, 1); MS °वानस्यविजि°.

11) In B the last word is written rather indistinctly, hence DCP °जस्यासितः; there can however be no doubt as to the correctness of the reading.

दक्षिणपञ्चालराजेनापि भगवान्सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्यं शतरसेनाहारेणोप[1] निमन्त्रितः शतसाहस्रेण च वस्त्रेणाच्छादितः प्रणि[8b]धानं[2] कृतम्। अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन[3] चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवान्दक्षिणपञ्चालराजस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविरकार्षीत्। धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो[4] मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति। या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुद[5]मटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्[6]गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति। तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते। तेषामेवं भवति[7]। किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विद[8]न्यत्रोपपन्ना इति। तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति। तेषां निर्मितं दृष्ट्वा च एवं भवति। न ह्येव[9] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः[10] सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति। ते निर्मिते चित्तमभिप्र-

1) B शतारम्येश्यहारेणो°, D शतारसेनाहारेणो°, cp. *supra* p. 9, 8.

2) I think, we have to read प्रणिधानं ⟨च⟩ कृतम्, cp. *supra* p. 37, 13.

3) B °त्यागेनान्धे, P corr.

4) MS °षा.

5) BCP निरबुद°, D निर्बुद°.

6) MS नरकं.

7) B भवन्ति, D corr.

8) B स्विनन्य°, D corr.

9) BCP ह्योव, D ह्येवं

10) MS स्वय°.

साद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म [1]तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्त्वानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रायस्त्रिं[2]शान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[3] परीत्ताभानप्रमाणा[4]भानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोष[5]यन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो[6] भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं[7] व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो<र>न्तर्धीयन्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करे[8] ऽन्तर्धीयन्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करे[8] ऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो

1) MS क्ष°.
2) Cp. *supra*, p. 25, n. 11.
3) MS °ह्माणः.
4) BCP °माणाभा°, D °मानाभा°.
5) B °यति, D corr.
6) B व्याकर्तुकर्तुकामो, D and P corr.
7) B तियगु°, D and P corr.
8) This is a variant of the stereotyped formula, D करतले as elsewhere.

भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता[1] यथैव ॥

गाथाश्च[2] भाषते[3] ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां श्रमण[4] जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-

---

1) B °रेणादयता (C °रेणा°), D corr.

2) B गाथा च, P corr.

3) MS भाषन्ते.

4) MS श्रवण.

क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन दक्षिणपञ्चालराजेन ममैवं‹विधं सत्कारं कृतम् ॥ एवं› भदन्त ॥ एषानन्द(1) पञ्चालराजो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देय[9a]धर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्य विजयो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसादः ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 37, 3.

धूप[1] इति १

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देव[2]नागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्ड[3]पातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवनेऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां द्वौ श्रेष्ठिनौ । तावन्योन्यं[4] प्रतिविरुद्धौ बभूवतुः । ताभ्यामेकः पूरणेऽभिप्रसन्नो[5] द्वितीयो बुद्धे भगवति ॥ ततस्तयोः परस्परं कथाः[6] संकथ्य विनिश्चये वर्तमाने पूरणोपासक आह । बुद्धात्पूरणो विशिष्टतर इति ॥ बुद्धोपासक आह । भगवान्सम्यक्संबुद्धो विशिष्टतर इति ॥ ततस्ताभ्यां [7]सर्वस्वापहरणो बन्धनिक्षेपः कृतः ॥

---

1) Ex conject.; MS धूम इति. For I greatly doubt of the exactness of this heading. There is no mention of smoke in this tale. It is rather likely that धूम is a corruption of धूप 'incense', which title would suit better. Mr. Feer informs me that the Tibetan translation confirms my suspicion, the Tibetan title being བདུག་པ་ 'incense'.

2) D inserts even मनुष्य between देव and नाग.

3) MS पिण्डपात्र°. Cp. Divy. 89, n. 2. The same error must be corrected Divy. 493, 28.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Ex conject.; B पूरणाभि°, CDP पूरणोभि°.

6) Ex conject.; MS कथासांकथ्य. Perhaps the right reading is कथासांकथ्ये. As to *viniçcaye vartamāne* cp. *infra* avad. nr. 58 (B 58b) and nr. 74 (B 69b).

7) B सर्वस्वपहृ°, changed in D into सर्वस्वप्रहृ°.

यावद्राज्ञः प्रसेनजितः श्रुतम्। तेनामात्यानामाज्ञा दत्ता[1]। तयोर्मीमांसा[2] कर्तव्येति॥ ततस्तैरमात्यैस्सर्वविजिते घण्टावघोषणं कारितं सप्तमे दिवसे बुद्धतीर्थिकोपासकयोर्मीमांसा भविष्यति ये चाद्भुतानि[3] द्रष्टुकामास्ते आगच्छन्त्विति॥ ततः सप्तमे दिवसे विस्तीर्णावकाशे पृथिवीप्रदेशे ऽनेकेषु प्राणिशतसहस्रेषु संनिपतितेषु गगणतले चानेकेषु[4] देवतासहस्रेषु संनिपतितेषु गोमयमण्डलके क्लृप्ते[5] सर्वगन्धमाल्यधूपहृतेषु पूर्वतरं तीर्थिकोपासकेन सत्योपयाचनं कृतम्। येन सत्येन पूरणप्रभृतयः षट्[6] शास्तारो लोके श्रेष्ठा अनेन सत्येनेमानि[7] पुष्पाण्ययं च धूप इदं च पानीयं तानुपगच्छन्त्विति॥ एवं प्रव्याहृतमात्रे तानि पुष्पाणि भूमौ पतितान्यग्निर्निर्वृतः[8] पानीयं पृथिव्यामस्तं परिक्षयं पर्यादानं गतम्॥ ततो महाजनकायेन किलकिलाप्रक्ष्वेडोच्चैर्नादो[9] मुक्तः। यमभिवीक्ष्य तीर्थ्योपासकस्तूष्णीभूतो[10] मद्गुभूतः[11] स्रस्तस्कन्धो ऽधोमुखो निष्प्रतिभानः[12] प्रध्यानपरमः करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः॥

---

1) MS दत्ताः. 2) MS °सां.

3) So B, though written rather indistinctly, hence the word is variously corrupted in the other MS.

4) B वा, P corr.

5) Ex conject., as *klpta* seems the proper word to denote that the circular spot besmeared with cowdung was duly prepared; MS कृत्ये. The Tibetan renders this participle by བྱས་ཏེ་ = 'made', yet, if the genuine reading should be कृते, the corruption in MS could not be accounted for.

6) Ex conject; cp. *supra* p. 16, 3; B षट्शास्त्यव्ये[or क्ये]लोकेँष्टाः, the sign ˇ refers to the margin where we find श्रे to be inserted after के. In its copies(D,C,P) the words are still worse corrupted.

7) Ex conject.; MS सत्येनपरि.

8) Ex conject.; B तान्यपिनिर्वातः with an expunged vowel (*a* or *i*) between र्वृ and तः; hence the younger copies have तान्यपिनिर्वातिः (D without visarga).

9) MS प्रतेडो°. 10) MS तीर्थो°.

11) Ex conject., cp. the parallel passage Divy. 633, 24. 636, 7; B मद्गुतः। स्र° (CP प्र°), D मद्गुतो.

12) Ex conject.; MS °भान्यः. Cp. Jāt. II, 258, 18 *appaṭibhāno*.

ततो भगवच्छ्रावकेण हर्षोत्कण्ठजातेन प्रसादविकसिताभ्यां नयनाभ्यामेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणजानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य सत्योपयाचनं कृतम्। येन सत्येन भगवान्सर्वसत्त्वानामग्र्यो ऽनेन सत्येनेमानि पुष्पाणि धूप[1] उदकं भगवन्तमुपगच्छन्त्विति[2]। एवं प्रव्याहृतमात्रे तानि[3] पुष्पाणि हंसपङ्क्तिरि[4]वाकाशे जेत[5]वनाभिमुखं संप्रस्थितानि धूपो ऽभ्रकूटवदुदकं वैडूर्यशलाकावत्[6]॥ अथ स महाजनकायस्तत्प्रातिहार्यं दृष्ट्वा किलकिलाप्रक्ष्वेडोच्चैःशब्दं[7] कुर्वंस्तेषां संप्रस्थितानां पृष्ठतः पृष्ठतः समनुबद्धः॥

ततस्तानि पुष्पाणि भगवत उपरि स्थितानि धूप[1] उदकं चाग्रतः॥ ततः स महाजनकायो लब्धप्रसादो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय। तेषां भगवानिदं सूत्रं भाषते स्म॥

तिस्र इमा ब्राह्मणगृहपतयो ऽग्र[8]प्रज्ञप्तयः। कतमास्तिस्रः। बुद्धे अग्रप्रज्ञप्ति[9]र्धर्मे सङ्घे अग्रप्रज्ञप्तिः॥ ‹बुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः› कतमा[10]। ये केचिद्ब्राह्मणगृहपतयः सत्त्वा अपदा वा द्विपदा[11] वा बहुपदा वा रूपिणो वा ऽरूपिणो[12] वा संज्ञिनो वा ऽसंज्ञिनो[12] वा नै‹व›सं-

---

1) MS धूपमु°, cp. however l. 4 and p. 48, 7.

2) As to the singular of the verb, cp. my *Sanskrit Syntax* § 28, Mhbh. ed. Bomb. I, 2, 173, Kathās. 34, 29.

3) Ex conject.; MS मानि (P माणि).

4) Ex conject., cp. the examples adduced in PW s. v. पङ्क्ति p. 353, l. 24 foll.; MS हंसपक्तिरिवा°.

5) In D this amplification जेतवनमहाविहाराभिमुखं.

6) Cp. *supra*, p. 2, 13.

7) Ex conject.; MS कुर्वन्तस्तेषां. I cannot admit that the solecism ought to be imputed to the author rather than to copyists.

8) MS ये instead of ऽग्र. Cp. *infra* tale 57, (B 55b) and Divy. 154, 19 foll.

9) MS °प्तिधर्मसंघो अ° (from धर्मे° to °प्ति is omitted in P).

10) MS कतमे.

11) B द्विपपदा, D corr.

12) Sic MS.

ज्ञिनो[1] नामसंज्ञिनस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तेषामग्र[2] आख्यातः। ये केचिद्बुद्धे ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः। तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम्। इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयो बुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः॥ धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा। ये केचि[3]द्धर्माः संस्कृता वा असंस्कृता वा विरागो धर्मस्तेषामग्र आख्यातः। ये केचिद्धर्मे ऽभिप्रसन्ना अग्रे[4] ते ऽभिप्रसन्नाः। तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम्। इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयो धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः॥ [5]सङ्घेषु अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा। ये केचि[6]त्सङ्घा वा गणा वा पूगा वा परिषदो वा तथागतश्रावकसङ्घस्तेषामग्र आख्यातः। ये केचित्सङ्घे ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः। तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षित[9b]व्यो देवेषु देवभूतानां ‹मनुष्येषु मनुष्यभूतानाम्›[7]। इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयः सङ्घे अग्रप्रज्ञप्तिः॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां कैश्चि[8]द्बुद्धधर्मसङ्घेषु प्रसादः प्रतिलब्धः कैश्चि[8]च्छरणागमनशिक्षापदानि गृहीतानि कैश्चित्प्रव्रज्य ‹इद›मेव[9] पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्म-

---

1) MS नैसंज्ञिनो वाचसंज्ञिनः त°, I have corrected according to the parallel passage B 55 b in fine

2) MS °ग्रमाख्या°.

3) MS ये केचिद्बुद्धधर्मा संस्कृतो वा असंस्कृतो वा. I have corrected the passage with the help of B 55 b in fine and Divy. 154, 22.

4) So B; CDP अग्र.

5) Note the plural of *saṅgha* which is frequently met with in K and R.

6) B °चित्सघा, D corr.

7) The words left out in B are added in D, cp. *infra* B 56 a in initio.

8) MS कश्चि°.

9) I have filled the gap with the help of other occurrences of this frequent common-place.

तया पराक्रम्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं तेन च तीर्थ्योपासकेन तथागतान्तिके[1] प्रसादः प्रतिलब्धः । ततो मूलनिकृत्त[2] इव द्रुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवांस्तस्य तीर्थिकोपासकस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविरकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्[3]गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीत[4]नरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते[5] । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येवं[6] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा[7] देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनि-

---

1) MS गतोऽन्तिके.

2) MS °कृत्त, as usual, cp. *supra* 3, n. 9 and Divy. 192, n. 2.

3) MS नरकं.

4) B शीतिन°, D corr.

5) MS भ्यन्ते तेन तेषा°.

6) MS ह्यैवं.

7) MS दे°.

र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः[1] परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृत्स्नाननभ्रकान्[2]पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

आरभध्वं[3] निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं[4] लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतोऽन्तर्धीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतलेऽन्तर्धीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते[5] । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठेऽन्तर्धीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनोरन्तर्धीयन्ते[6] । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतलेऽन्तर्धीयन्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतलेऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्या[10a]कर्तुकामो भवति आस्येऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयन्ते[7] । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषेऽन्तर्धीयन्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[8] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषेऽन्तर्हिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

---

1) MS ह्मणाः.
2) B कानपुण्य°, D corr.
3) MS ध्व.
4) Anusvāra wanting in MS.
5) B पाष्ण्या°, D corr.
6) MS जानुनान्त° (D जानोऽन्त°).
7) B उ°, D corr. 8) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄणां [1]श्रमणा जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥
नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दानेन तीर्थिकोपासकेन [2]ममैवंविधं [3]सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदन्त ॥ एष आनन्द तीर्थ्योपासको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन [4]च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्य अचलो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS श्रवणा.
2) B तमै°, D corr.
3) B सत्कालं, D corr.
4) D after चित्तोत्पादेन mechanically inserts देयधर्मान (sic).

राजेति १०

बुद्धो भगवान्[1]सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[2]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन राजा प्रसेनजित्कौशलो राजा चा[3]जातशत्रुरुभावप्येतौ परस्परं विरुद्धौ बभूवतुः ॥ अथ राजा ऽजातशत्रुश्चतुरङ्गबलकायं संनह्य हस्तिकायमश्वकायं[4] रथकायं[4] पत्तिकायं राजानं प्रसेनजितं कौशलमभिनिर्यातो युद्धाय ॥

अश्रौषी[5]द्राजा प्रसेनजित्कौशलो[6] राजा अजातशत्रुश्चतुरङ्गबलकायं संनह्य हस्तिकायमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं च * * * * ‹अभिनिर्यातो युद्धायेति श्रुत्वा च चतुरङ्गबलकायं संनह्य हस्तिकायमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं›[7] राजानमजातशत्रुं प्रत्यभिनिर्यातो

---

1) B बुद्धो भगवान्बुद्धो स°, D corr.

2) MS पात्र°. Cp. *supra*, p. 47, n. 3.

3) MS वाजात°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS अश्रोषी°.

6) In this tale the king's name is always written *Prasenajit Kauçalo*, not *Kauçalyo* as in tale nr. 8, except *infra* p. 56, 3.

7) That there is a gap here after *pattikāyaṃ* is plain from the context

युद्धाय ॥ अथ राज्ञा [1]ऽजातशत्रुणा राज्ञः प्रसेनजितः कौशलस्य सर्वो हस्तिकायः पर्यस्तो[2] ऽश्वकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तः[2] । राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो जितो भीतो[3] भग्नः पराजितः [4]पराप्रृष्ठीकृत एकरथेन श्रावस्तीं [5]प्रविष्टः । एवं यावत्त्रिरपि ॥

अथ राजा प्रसेनजित्कौशलः शोकागारं प्रविश्य [6]करे कपोलं दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थितः । तत्र च श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी आढ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन श्रुतं यथा राजा प्रसेनजि[7]त्कौशलो जितो भग्नः पराप्रृष्ठीकृत एकरथेनेह प्रविष्ट इति श्रुत्वा च पुनर्येन राजा प्रसेनजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य राजा‹नं› प्रसेनजितं [8]कौशलं जयेनायुषा च वर्धयित्वोवाच । किमर्थं देव शोकः क्रियते ऽहं देवस्य तावत्सुवर्णमनुप्रयच्छामि [9]येन देवः

---

and from Feer's translation of the Tibetan version, see Feer p. 47. I have filled it up for the greater part, in so far as it could be easily restored; the reconstruction of the beginning is not so certain, there having dropt out some word or a couple of words meaning: 'against you' or 'against us'. For the rest cp. Mahāvastu I, p. 30, 6.

1) Sic MS, as *supra* p. 54, 8.

2) Ex conject.; MS पर्य्यन्तो, resp. न्तः. The nr. 19 of Vicitrakarṇikāvadāna (f. 85v 1 — 88r 10 of the India Office ms.) which is partly identical with this tale, partly relates the same facts in a somewhat different redaction and has the same mistake: पर्यंतान् instead of पर्यस्तान्.

3) MS भितः.

4) Cp. Divy. 223, 10 and 259, 24 *parāpṛsṭhībhūtrā*.

5) MS प्रतिष्ठः.

6) B कले, cp. *supra* p. 53 n. 3, P corr.

7) B °त्कोशलो, DP corr.

8) MS कोश°.

9) Ex conject.; B सेन वे (made out of वो) वः, which has been still more corrupted in its copies. The Tibetan version (ཇི་ཙམ་གྱིས་ = येन and ལྷ་ = देवः) agrees with my correction.

पुनरपि [1]यथेष्टप्रचारणां करिष्यतीति । तेन तस्य [2]मक्हान्सुवर्णराशि[3]ः कृतो [4]यत्रोपविष्ट[5]ः पुरुष [6]उत्थितं पुरुषं न पश्यति [6]उत्थितो वा उपविष्टम् ॥

अथ [7]राज्ञा [8]प्रसेनजित्कौशल्येन स्वविषये चरपुरुषाः समन्तत उत्सृष्टाः शृणुत जनप्रवादानिति[9] । यावज्जेतवने[10] द्वौ [10b] मह्लावन्योन्यं संजल्पं कुरुतः । अस्ति केसरी नाम संग्रामः । तत्र ये कातरा[11]ः पुरुषास्ते संग्रामशिरसि स्थाप्यन्ते ये मध्यास्ते मध्ये ये उत्कृष्टाः शूरपुरुषास्ते [12]पृष्ठत इति ॥ ततस्ते राज्ञ इति वेदितवन्तः श्रुत्वा <च>[13] राज्ञा प्रसेनजि-

---

1) Ex conject.; MS यथेष्टप्रवारकं. In the Tibetan version the words ཇི་ལྟར་དགྱེས་དགུར་ represent Sanskrit *yatheṣṭa*; the rest of the compound is not separately rendered, as it seems to M. Feer. If, however, the reading of MS should be right, प्रवारक would be somehow synonymous with *iṣṭa*, and *yatheṣṭapravārakam* signify something as 'according to his wish and will'. Yet as in nr. 14 of Açokāvadānamālā, which is a metrical paraphrase of this nr. **10** of Avadānaç., the passage in question runs thus: दैवेतेन सुवर्णेन यथेष्टसप्रचारणां । कृत्वा (Cambr. MS Add. 1482, f. 219 v 7), I conclude, that *pravāraka* indeed represents a miswritten *pracāraṇa* ('acting'). Cp. PW s. v. यथेष्ट.

2) MS मक्हासु.

3) MS °सिः.

4) Ex conject.; MS कृतमत्तोपविष्ट, which, I think, is a depravation of कृतः यत्रोपविष्ट.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS उत्तितं and उत्तितो.

7) MS राज्ञा.

8) So MS., cp. *infra* tale **18** (B 18a), and Divy. 149, 1 *rājānaṃ Prasenajitkauçalam idam avocan*.

9) MS °वादा इति.

10) MS °वन.

11) MS कातर्यः.

12) B पृत (ष्ठ m. s.), which was accepted by the copyists of D and P as to mean पृत changed in पृष्ठ.

13) <च> is a good conjectural supplement of D.

त्कौशलस्तथा[1] चतुरङ्गबलकायं [2]संनाह्य हस्तिकायमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं च राजानमजातशत्रुमभिनिर्यातो युद्धाय ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता [3]कौशलेन राज्ञो ऽजातशत्रोर्वैदेहीपुत्रस्य सर्वो हस्तिकायः पर्यस्तो[4] ऽश्वकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तो[5] राजानमप्यजातशत्रुं वैदेहीपुत्रं जितं भीतभयपराजितं परापृष्ठीकृतं जीवग्राहं गृहीत्वा एकरथे ऽभिरोप्य[6] येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः। उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषीदति[7]। एकान्तनिषण्णो राजा प्रसेनजित्कौ[8]शलो भगवन्तमित्य[9]वोचत्। अयं हि भदन्त राजा अजातशत्रु[10]र्दीर्घरात्रमवैरस्य मे वैरी [11]असपत्नस्य सपत्नो न चेच्छाम्येनं जीविताद्व्यपरोपयितुं यस्माद्वयस्यपुत्रो ऽयं भवति [12]मुञ्चाम्येनमिति ॥ मुञ्च महाराजेत्युक्त्वा[13] भगवांस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते।

जयो वैरं प्रसवति दुःखं शेते पराजितः।
‹उपशान्तः› सुखं शेते हित्वा जयपराजयम्[14] ॥

---

1) B कोश°, D corr.

2) So MS, but *supra* p. 54, 7 and 9 संनह्य, likewise D.

3) B कोश°, D corr.

4) MS पर्य्यन्ताश्व°.

5) MS पत्तिकायपर्य्यन्तो (C, D °न्ता).

6) MS भिरोग्य (in D still more corrupted to भिःराश्य).

7) MS निषीदनेकान्त°.

8) B जित्को°, D corr.

9) Ex conject.; B भगवन्तमिवोवाचत्, D (by conject.) °न्तमिदमवोचत्.

10) In B the akṣara द्री looks as if added by a later hand, P corr. र्दी.

11) I accept here the excellent correction of the editors of the Divy., in the parallel place ib. p. 184, 6; MS असपन्नस्य संपन्नो. Moreover in MS the text is disturbed by dittography; B वैरी असपन्नस्य [मे वैरस्य मे वैरी असंपन्नस्य] संपन्नो, I have bracketed the repetition.

12) B seems to have भवंति, and so read the copyists of C and P; D corr.

13) Ex conject.; MS त्युक्तं.

14) The missing word is easily restored from the corresponding Pāli redaction in Saṁyuttanikāya, Sagāthāvaggo III, 2, 4, and Dhp. 201. Cp. SBE, vol. X, p. 53; Feer p. 50. In the Açokāvadānamālā (MS Cambr. Add. 1482, f. 220b 5) the çloka has been a little altered; its 3d and 4th pāda are: सुखं शेते हि सदा गुप्तो हित्वा जयपराजयं, the 3d one is hypermetric.

अथ राज्ञः प्रसेनजितः कौश(ल)स्यैतदभवत् । यन्मया राज्यं[1] प्रतिलब्धं[2] तदस्य श्रेष्ठिनः प्रसादात् । यन्न्वहमेनं वरेण प्रवारयेयमिति ॥ अथ राज्ञा प्रसेनजित्कौशलस्तं श्रेष्ठिनं वरेण प्रवारयति[3] ॥ स कथयति । आकाङ्क्षामि वरं[4] सप्ताहं मे यथाभिरुचितं राज्यमनुप्रयच्छतेति[5] ॥ ततो राज्ञा सर्वविजिते घण्टावघोषणं कारितं । दत्तं मे श्रेष्ठिने सप्ताहमेकं राज्यमिति ॥ यावत्तेन श्रेष्ठिना बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घः सप्ताहं भक्तेनोपनिमन्त्रितः राज्ञा च प्रसेनजित्सपरिवारः यावत्तस्य काशिकोशलेषु[6] जनकायाः[7] प्रतिवसन्ति तेषां दूतसंप्रेषणं[8] कृतम् । सप्ताहं यूयं* सकला[9]* यथेष्टचारिणः सुखस्पर्शं विहरत[10] *किंचिदागत्य बुद्धं शरणं गच्छत धर्मं च भिक्षुसङ्घं च मामकस्य भोजनं भुञ्जानास्तथागतं[11] पर्युपास-

---

1) MS राज्य.

2) MS प्रतिरब्धं.

3) In D after प्रवारयति is added स्म.

4) MS वर.

5) The plural is the respectful one with which a king is addressed by his subject; see my Sanskrit Syntax § 24 and cp. also Jtkm. p. 88, 19—25.

6) MS कौश°.

7) MS ज्ञान°.

8) MS दूतसप्रे°.

9) B सकरा with a sign above the last akṣara, to denote, it seems, its transformation into ला, CD °रा, P °ला. *Sakalāḥ* = *sarve* may afford a fit meaning, but from the Tibetan version ཁྲལ་ཐུད་མད (or མེད)་པར answering more or less to Skṛt *adaṇḍa*, I fain would infer °रा is the right reading, and the genuine words of the author are सप्ताहं यूयमकरा etc., where I accept *akara* as = 'free from taxes'. '*Khral* est rendu par *daṇḍa* dans le Dict. Tib. Sk. et aussi dans Jaeschke qui donne aussi le sens *tax*, *tribute*, *duty*. Le sens de *thud* est obscur; *mad-par* doit être une faute pour *med-par* «sine»' (from a private letter of Feer).

10) MS विहरंति (D विहारति) । किञ्चिदागत्य which is wholly meaningless. I have changed विहरंति into विहरत, but am at a loss how to emend किञ्चित्. The context requires some particle like *kiṃ tu*. Perhaps we should read किं चेदागत्य. Cp. Açokāv. MS Cambr. 1482, f. 221 b.

11) B भुजा°, D corr.

ध्वमिति[1] ॥ तेन सप्ताहं भगवान्सश्रावकसङ्घो महता सत्कारेण सत्कृतः बहूनि च प्राणिशतसहस्राणि कुशले नियोजितानि ॥ सप्ताहस्यात्ययेन भगवतः पादयोर्निपत्य चेतनां[2] पुष्णाति प्रणिधिं <च> चकार । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो[3] भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवांस्तस्य श्रेष्ठिनो हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविरकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्टाद्गच्छन्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं[4] कालसूत्रं संघातं[5] रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं नि<र>र्बुदमटटं हहवं हुहुवमुत्पलं पद्मं[6] महापद्मं नरकान्गत्वा[7] ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रभ्यन्ते । तेषामेवं[8] भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति[9] । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव[10] वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्य<न्य>त्रोपपन्ना[11] अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-

---

1) Note the transition of the verb *ās* to the thematic flexion, as in epic Sanskrit.

2) MS चेष्टनां. Cp. *supra* p. 82, 6. 87, 18.

3) MS बुद्धभू°.

4) B °ज्ञीवका°, D corr.

5) B °घातरौ°, D corr.

6) B पद्ममहा°, D corr.

7) MS नरकं.

8) B षामेव, D corr.

9) B विसज्ञ°, P corr.

10) MS न ह्येवं.

11) D adds the akṣara left out in B.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रश्रब्धा इति । ते[(1)] निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्त्वानां भाजनभूता भवन्ति। या उपरिष्टाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्परीत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृ[(2)][11 a]त्स्नाननभ्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानवृहानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयन्ति गाथाद्वयं च भाषन्ते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युज्यध्वं बुद्धशासने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।
प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ' इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं[(3)] लोकधातुमन्वाहिण्ड्य भगवन्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽन्तर्धीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽन्तर्धीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पार्ष्ण्यामन्तर्धीयन्ते । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति जानुनो(र्)ऽन्तर्धीयन्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयन्ते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयन्ते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊ[(4)]र्णायामन्तर्धीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयन्ते ॥

---

1) MS तेन निर्मितं.
2) B शुभाच्छु, D corr.
3) Anusvāra wanting in MS.
4) B उ°, D corr.

अथ ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः[1] प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः[2]। अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवन्तं पप्रच्छ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रान्तरान्निष्कासितः कलापः।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव॥

गाथाश्च भाषते।

वि[3]गतोद्भवा दैन्यमदप्रहीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या
श्रोतॄ[4]णां श्रम[5]ण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां।
धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि[6]-
रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः॥
नाकस्माल्लव[7]णजलाद्रिराजधैर्याः
संबुद्धाः[8] स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः।
यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः
तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति॥

भगवानाह। एवमेतदानन्दैवमेतत्। नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति। पश्यसि त्वमानन्दानेन श्रेष्ठिना तथागतस्य सश्रावकस-

1) MS त्रिप्र°.

2) Owing to some blunder of the copyist of A, it seems, MS has उष्णीः षन्तर्धीयन्ते. In D this whole sentence has been left out.

3) B विगातोद्भवा, D and P corr.

4) B तृणां, D corr.

5) MS श्रवणा.

6) D fills the gap.

7) B लवन°, D and P corr.

8) Visarga wanting in MS.

ङ्घस्यैवंविधं सत्कारं कृतं महाजनकायं च कुशले नियुक्तम् ॥ एवं भदन्त ॥ एषानन्द[1] श्रेष्ठी अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः[2] षट् पारमिताः परिपूर्याभयप्रदो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणाया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 20, n. 6.

2) MS भषिताः.

द्वितीयो वर्गः

[1]नाविका इति ११

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[2]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति नद्या अजिरवत्या अधस्तान्नाविकग्रामे ॥ अथ ते नाविका येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता[3] उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते न्यषीदन्[4] । एकान्तनिष[5]ण्णांस्तान्नाविकान्भगवान्धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम् ॥ अथ ते नाविका उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भग[6]वांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमूचुः । अधिवासयतु भगवानस्माकं नद्या

---

1) MS नाविक इति. In MS this *uddāna* of the second varga precedes: उद्दानं नावा (sic) स्तम्भश्च स्नात्रं च तथेति‹:› प्रातिसरकं [read: प्रातिहार्यकं] । पाञ्चवार्षिकं स्तुतिर्वरदः काशिकं दिव्यभोजनं. The third pāda of this çloka has two syllables too many.

2) MS पात्र. Cp. *supra* p. 13 n. 1.

3) MS क्रान्त.

4) MS षीदत्.

5) MS °षण्णास्ता°.

6) B भगवास्ते°, D corr.

अजिरावत्यास्तीरे श्वो भक्तेन सार्धं भिक्षुसङ्घेन नौसंक्रमे[11b]णो[1]त्तारयिष्याम इति । अधिवासयति भगवान्नाविका‹नां› तूष्णीभावेन ॥

अथ नाविका नद्या अजिरवत्यास्तीरमपगतपाषाण[2]शर्करकठल्लं[3] ‹व्य›वस्था‹पया›मासु[4]रुच्छ्रित[5]च्छत्रध्वजपताकं[6] नानापुष्पावकीर्णं[7] गन्धघटिकाधूपितम् । प्रणीतमाहारं[8] कृतवन्तः प्रभूतं च पुष्पसंग्रहं कृत्वा नौसंक्रमं[7] पुष्पमण्डपैरलङ्कारयामासुः । भगवतश्च दूतेन कालमारोचयामासुः । समयो भदन्त सज्जं[9] भक्तं यस्येदानीं भगवान्कालं[9] मन्यत इति ॥ अथ भगवान्भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो येन नाविकग्रामकस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिक्षुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने न्यषीदत् ॥ अथ ते नाविकाः[10] सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदित्वा शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वहस्तं संतर्पयन्ति ‹संप्रवारयन्ति› । अनेकपर्यायेण शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वहस्तं संतर्प्य संप्रवार्य भगवन्तं भुक्तवन्तं विदित्वा धौतहस्तमपनीतपात्रं[11] नीचतराण्यासनानि गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवांस्तेषां नाविकानामाशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं[9] धर्मदेशनां कृतवान्यां

---

1) MS मेणोत्त°.

2) Ex conject., cp. *infra* B 13a. 18b, and Divy. 45, 10. 155, 23. 441, 18; MS °रमपनयपाषाण°.

3) So B, in P the word is spelt कठल्लं, in D कठल्यं.

4) MS °कठलमस्यामास. I have restored the original reading with the help of the parallel passages mentioned in note 2.

5) B उच्छ्रित°, D corr.

6) MS पताका, but in B the last akṣara is blurred.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) Ex conject.; MS धूपितप्रणीतेनाहारं.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS नाविकासु°.

11) MS पनीयपात्रं नीचतरान्या°.

श्रुत्वा तैर्नाविकैः[1] स्रोतआपत्तिफलानि प्राप्तानि केचित्सकृदागामिफलानि केचिदनागामिफलानि केचित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं केचिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि[2] केचित्प्रत्येकबोधौ केचिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सर्वा च सा पर्षद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्घप्राग्भारा व्यवस्थिता ॥ ततस्तैर्नाविकैर्भगवान्महता सत्कारेण नौसंक्रमेणोत्तारितः[3] सार्धं भिक्षुसङ्घेन ॥

भिक्षवो बुद्धपूजादर्शनादावर्जितमनसो बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः[4] । कुत्रेमानि भगवतः कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह । तथागतेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु[5] जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि[6] येन तथागतस्यैवंविधा[7] पूजा । इच्छथ भिक्षवः श्रोतुम् ॥ एवं भदन्त ॥ तेन हि भिक्षवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वनि भागीरथो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक[8] उदपादि तथागतोऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां[9] बुद्धो भगवान् । स द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्रपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्गङ्गातीरमनुप्राप्तः ॥ तस्मिन्समयेऽन्यतरः सार्थवाहोऽनेकशतपरिवारो नद्यां गङ्गायां सार्थमुत्तारयति तस्मिंश्च[10] प्रदेशे महत्तस्करभयम् ॥ अथ ददर्श सार्थवाहो भागीरथं सम्यक्संबुद्धं द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्रपरिवृतं दृष्ट्वा च पुनः चित्तं प्रसादयामास प्रसन्नचित्तश्च

---

1) Here, and often elsewhere स्रोत° is found in MS.
2) Ex conject.; B चित्तानु°, DP चित्तनु°.
3) MS रिता.
4) MS पप्रच्छ.
5) B पूर्व°, DP corr.
6) B श्यभागीनि (C °गिनी, P °गानि, D स्यभाविनी).
7) Ex conject.; MS तथागतातस्ये°.
8) MS उत्पादिततथा° (D °दितस्तथा°); cp. *infra* p. 69, 5.
9) D changes this dvandva very often into देवानां च मनुष्याणां च.
10) B तस्मिंश्च (D °स्मिं च).

भगवन्तमामन्त्रितवान् । तत्प्रथमतरमेव भगवन्तं[1] तारयिष्यामीति ॥ अधिवासयति भागीरथः सम्यक्संबुद्धः सार्थवाहस्य तूष्णीभावेन ॥ ततस्तेन सार्थवाहेन भागीरथः[2] सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्र[3]परिवृतो महत्या विभूत्या नौसंक्रमेणोत्तारितः प्रणीतेन चाहारेण संतर्प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधानं कृतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाहो बभूवाहं सः । मया स भागीरथः सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्रपरिवृतो नौसंक्रमेणोत्तारितः प्रणीतेनाहारेण संतर्पितः प्रणिधानं च कृतम् । तस्य मे कर्मणो विपाकेनानन्तसंसारे[4] महत्सुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां[5] सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्यैवंविधा[6] पूजा । तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) B भगवंतार°, the akṣara तं being omitted, but it has been added at the bottom of the page, which correction, however, was overlooked by the copyists of C and P; as D is here very full of gaps, the whole passage from दृष्ट्वा च (p. 65, 16) to तस्य मे (p. 66, 7) is wanting.

2) MS रथस°.

3) MS °ष्ट्यर्हत्स°.

4) MS नत्तंसंसारे.

5) MS नुत्तरायां.

6) MS द्धस्यैवं°.

स्तम्भ इति १२

बुद्धो [12a] भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किंनरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिंनरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात(1)शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कौरव्येषु जनपदचारिकां चरन्कौरव्यं नगरमनुप्राप्तः। स च कौरव्यो जनकायो बुद्धवैनेय उदारचित्तः प्रदानरुचिश्च॥ (2)ततो भगवत एतदभवत्। यन्न्वहं शक्रं देवेन्द्रं मरुद्गणपरिवृतमाह्वयेयं यद्दर्शनादेषां कुशलमूलविवृद्धिः स्यादिति। ततो भगवांल्लौकिकं चित्तमुत्पादयति। अहो(3) बत शक्रो देवेन्द्रो मरुद्गणसहायो गोशीर्ष(4)चन्दनमयं स्तम्भमादाय गच्छेदिति॥ सह चित्तोत्पादाच्छक्रो देवेन्द्रो मरुद्गणपरिवृत आगतो(5) *यत्र* विश्वकर्मा चत्वारश्च महाराजा अनेकदेवनागयक्ष(6)कुम्भाण्डपरिवृता गोशीर्षचन्दनस्तम्भमादाय। हाहाकारकिलकिलाप्रक्ष्वेडोच्चैर्नादं कुर्वाणा भग-

---

1) MS पात्र°.

2) In the parallel story nr. 12 of Kalpadrumāvadānamālā the *laukikam cittam* of the Lord is accounted for by his considering the slanderous tales spread about himself by the Tīrthikas, and it is in order to cônfound them that he requires the assistance of Çakra. See K. f. 94a—95b 8.

3) Ex conject.; cp. *infra* p. 73, 4; MS चित्तमुत्पादयन्नहोबत (D °यन्नोवतः).

4) MS शीर्षचंद्.

5) B आगतो(or तौ, the reading being uncertain)यमत्रविश्व°; the akṣaras यमत्र are manifestly corrupted, D leaves out the म. I have put यत्र, the reading of D, into the text, because the Tibetan has གང་ན་, answering to that Sanskrit adverb, yet I doubt the exactness of the correction; *yatra* is to be understood = «among whom».

6) B ज्ञा, D corr.

वतो ऽर्थे गोशीर्षचन्दनमयं प्रासादमभिसंस्कृतवन्तः ॥ ततस्तस्मिन्प्रासादे शक्रेण देवेन्द्रेण भगवान्सश्रावकसङ्घो[1] दिव्येनाकारेण दिव्येन शयनासनेन दिव्यैर्गन्धमाल्यपुष्पैः सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितः ॥

[2] अथ कौरव्यो जनकायस्तां दिव्यां विभूषिकां[3] दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्न इमां चिन्तामापेदे । नूनं बुद्धो भगवांल्लोके[4] ऽग्र्यो *यत्तु*[5] नाम सेन्द्रैर्देवैः पूज्यत इत्यावर्जितमना भगवन्तमुपसंक्रान्तः[6] । भगवतः पादाभिवन्दनं[7] कृत्वैकान्ते न्यषीदत्[8] । एकान्तनिषण्णः[9] कौरव्यो जनकायस्तस्मिन्प्रासादे ऽत्यर्थं प्रसादमुत्पादयति ॥

ततो भगवांस्तत्प्रासादमन्तर्धाप्य[10] अनित्यताप्रतिसंयुक्तां[11] तादृशीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वानेकैः कौरव्यनिवासिभिर्मनुष्यैः स्रोतआपत्तिफलान्यनुप्राप्तानि कैश्चित्सकृदागामिफलानि कैश्चिदनागामिफलानि कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि[12] कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सर्वा च सा पर्षद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्घप्राग्भारा व्यवस्थापिता[13] ॥

ततस्ते भिक्षवो भगवतो[14] दिव्यपूजादर्शनादावर्जितमनसो बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः ।

---

1) MS संघा.

2) MS connect पूजितो ऽथ.

3) Ex conject. — *vibhūṣikā* stands to *vibhūṣā* as *vibhīṣikā* to *vibhīṣā* —; MS विभूषितान्दृष्ट्वा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Sic B, as it seems, CDP यत्तु. One would rather expect यो हि.

6) MS क्रान्ताः.

7) MS पादावभिवन्दनं.

8) B षीदन्, D corr.

9) MS षण्णाः or षण्णाः.

10) Neuter instead of masc., cp. *supra* p. 29, n. 9.

11) B प्रतिप्रतिसंयु°, D corr.

12) MS चित्तानुत्पा°, cp. *supra* p. 65, n. 2.

13) D and P have changed this into व्यवस्थिता, cp. *supra* p. 65, 4.

14) MS भगवते.

कुत्रेमानि भगवता कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह ॥ तथागतेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु ⟨कर्माणि⟩ कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि[1] येन तथागतस्यैवंविधा पूजा । इच्छथ भिक्षवः श्रोतुम् ॥ एवं भदन्त ॥ तेन हि भिक्षवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि ब्रह्मा नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि[2] तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्रपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अश्रौषीद्राजा[3] क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो[4] ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सहस्रपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्नस्माकं विजितमनुप्राप्त इति । श्रुत्वा च पुनर्महत्या राजर्द्ध्या महता राजानुभावेन येन भगवान्ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य ब्रह्मणः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते न्यषीदत् । एकान्तनिषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं भगवान्बोधिकरकैर्धर्मैः समादापयति ॥ अथ स राजा लब्धप्रसाद[5] उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्यवासायाहं भगवन्तं सश्रावकसङ्घमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपात[6]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ अधिवासयति ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो राज्ञ[12b]स्तूष्णीभावेन ॥ अथ स राजा मूर्धाभिषिक्तो भगवतो ऽर्थे गोशीर्षचन्दनमयं प्रासादं कारयामास । स तं विचित्रैर्वस्त्रालङ्कारै[7]रलङ्कृतं

---

1) BCP भागीनि, D भाविनी.

2) MS उत्पादि (D उत्पादित).

3) MS अश्रो°, as usual.

4) So this word is always written in MS.

5) B प्रसाद्, D corr.

6) MS पात्र.

7) MS लङ्कालैर°. Cp. *supra* p. 53 n. 3, p. 55 n. 6.

नानापुष्पावकीर्णं गन्धघटिकाधूपितं[1] भगवतः सश्रावकसङ्घस्य निर्यात्य त्रैमास्यं प्रणीतेनाहारेण संतर्प्य विविधैर्वस्त्रविशेषैराच्छाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधिं चकार ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो बभूवाहं सः । यन्मया ब्रह्मणः सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता तस्य मे कर्मणो विपाकेनानन्तसंसारे महत्सुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्यैवंविधा[2] पूजा । तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS पिता.

2) B द्धस्सैवं, D, P corr.

स्नात्रमिति[1] १३

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो[2] बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[3]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन *श्रावस्त्यां*[4] पञ्चमात्राणि वणिक्शतानि[5] कान्तारमार्गप्रतिपन्नानि । ते मार्गात्परिभ्रष्टा वालुकास्थलमनुप्राप्ताः । ते घर्मश्रमपरिपीडिताः क्षीणपथ्यदनाश्च[6] मध्याह्नसमये तीक्ष्णार्क[7]रश्मिसंतापिता [8]जलोद्धृता इव मत्स्याः पृथिव्यामावर्तन्ते दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनापां वेदनां वेदयमानास्तानि देवतासहस्राण्यायाचन्ते तद्यथा शिववरुणकुबेरवासवादीनि । न चैनान्कश्चित्परित्रातुं समर्थः[9] ॥

---

1) MS स्नात्त (D मात्त) इति; *snātra* in Buddhistic Sanskrit = *snāna*. It also occurs in the Pārçvanāthakāvya, see PWK, VII, 218.

2) B महोरगेभ्य°, D corr.

3) MS पात्र.

4) As the merchants are on the way home, the loc. श्रावस्त्यां can hardly be correct. Some derivative, meaning 'citizens of Çrāvastī' like श्रावस्तेयानां, should be expected.

5) MS वणिच्छतानि, which may perhaps be defended as a phonetical orthography.

6) Ex conject.; B seems to have षथ्यादनाश्च, CP पथ्या°, D पथ्या°. Cp. *pathyaçana* PW, V, 1576. The parallel place in R has पथ्यादन, cp. the following note.

7) Ex conject.; MS तीक्ष्णाकर° (C °कार°). R, f. 18b 7 runs thus: भानोस्तीक्ष्णाकरैस्तप्ता घर्मतापातिखेदिताः । क्षीणपथ्यादनाश्चापि etc.

8) B जनोद्धृ°, D corr. Cp. *supra*, p. 42, n. 3.

9) MS समर्थास्तत्र.

तत्र चान्यतर उपासको[1] बुद्धशासनाभिज्ञः । स तान्वणिज आह । भवन्तो बुद्धं शरणं गच्छन्त्विति ॥ तत एकरवेण सर्व एव बुद्धं[2] शरणं गताः ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलप्रतिष्ठितानां[3] चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां[4] दश‹बल›बलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य[5] बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः ‹कः› कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः[6] को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च[7] प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये[8] प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥ .

---

1) Ex conject., cp. *infra* p. 78, 8; MS चान्यतरोपायको.

2) B बुद्धश°, D corr.

3) MS चरर्द्धि (D चतुर्द्धि).

4) D adds विहार before समापत्ति, cp. *supra* p. 16, 14 and p. 30, 12.

5) MS त्रि रात्रेः [: wanting in D] त्रि दिव°.

6) B °निमग्नः, P corr. The same depravation in tale 6, *supra* p. 31, 1.

7) B पति°, corrected in the copies.

8) B धनेश्व°, D corr.

यावत्पश्यति भगवान्संबकुलान्[1]वणिजो व्यसनसंकटसंबाधप्राप्तान् ॥ ततश्चक्षुःसंप्रे-[2]षणमात्रेण जेतवने ऽन्तर्हितो भिक्षुगणपरिवृतस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः ॥ ददृशुस्ते वणिजो भगवन्तं सभिक्षुसङ्घं दृष्ट्वा ‹च› उच्चैर्नादं मुक्तवन्तः ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम्। अहो बत शक्रो देवेन्द्रो माहेन्द्रं वर्षमुत्सृजतु शीतलाश्च वायवो वान्त्विति । सहचित्तोत्पादाद्भगवतः शक्रेण माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं[3] शीतलाश्च वायवः प्रेषिता यत [13 a] स्ते‹षां› वणिजां[4] तृषा विगता दाहश्च प्रशान्तः[5] ॥ ततस्तैर्वणिग्भिः[6] संज्ञा प्रतिलब्धा भगवता चैषां मार्ग आख्यातो येन श्रावस्तीमनुप्राप्ताः[7] ॥

ते मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य ततो ‹भग›वत्सकाशमुपसंक्रान्ताः[8] । तेषां भगवता तादृशी[9] चतुरार्यसत्य‹सं›प्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा कैश्चित्स्रोतआपत्तिफलमधिगतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामिफलं कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । यद्भूयसा ‹च› सा पर्षद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्घप्राग्भारा व्यवस्थिता ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भगवन्यावदिमे

---

1) Ex conject., cp. Jtkm. 98, 10. 203, 15; B सम्वक्लानां वणिजो (D संवकु°, P सवकु°).

2) As to the turn *cakṣuḥsampreṣaṇa*, cp. Divy. 369, 26 and *cakṣur dadāti* ‚he casts his eye'. The copyist of D has changed the traditional reading into चक्षुःसंप्रेक्षण°.

3) B ष्ट, in D changed into ष्य.

4) Ex conject.; MS ते वणिजां.

5) Ex conject.; MS दाहाश्च प्रशान्ताः. But Vic. f. 96b 5 has the right reading.

6) MS ते वणिग्भिः.

7) MS प्राप्तः.

8) Ex conject., cp. Feer 62, 1; MS ततो मत्सका°, likewise Vic. f. 96b 6. Or should मत्, indeed, have been written by the author somewhat negligently?

9) MS शीं.

वणिजो भगवता कान्तारमार्गात्परित्राताः[1] सकृच्चित्तोत्पादाच्च[2] माहेन्द्रवर्षं वृष्टं[3] शीतलाश्च वायवः प्रवाता इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैव भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि[4] कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः[5] प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये[6] पृथिवीधातौ विपच्यन्ते[7] नाब्धातौ[8] न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[9] स्कन्धधात्वायतनेषु[10] कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते[11] शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति[12] कर्माणि अपि <कल्प>शतैरपि[13] ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि चन्दनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता

---

1) MS कान्तारामा°.

2) MS त्रातः.

3) B वर्ष वृष्ट, in D this is depraved into वर्षमुत्सृज्य.

4) MS ममै°.

5) MS कोन्यप्र°.

6) MS वाह्ने (D वाह्ने).

7) MS विपर्यन्ते. Vic. f. 96b 9 has the right reading.

8) B नाब्धाघौ and so often in this commonplace, D corr.

9) I adopted the evident correction of Cowell and Neil, see their edition of Divy., p. 54, 6 with note, and cp. ibid. 131, 12. 141, 11. 191, 16. 311, 20. 504, 21. 582, 2. 584, 18. — MS has here वायुधातौवपितुपात्तेष्वेव, which in D is partly corrected to °तूपात्तेषेव.

10) BC °धात्याय°, DP °धातौप°. In B त्या has been made out of former तौ.

11) MS विपर्यन्ते.

12) MS प्रणास्य°, as usual.

13) MS कर्माण्यपि शतैरपि, D adds कल्प. The pāda *b*, as I constitute it, is found so in MS in other places, where this *cliché* recurs. Yet, it cannot be the original form, because the repeated *api* is quite out of place here. The variant ***kalpakoṭiçatair api***, which is found in most places of the Divy., quoted above note 9, will do better. Cp. *infra*, p. 80, 13.

देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ चन्दनः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य चन्दनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते न्यषीदत् । एकान्ते निषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं चन्दनः सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मैः[1] समादापयति । अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्त उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्दनं सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्य[2]वासाय सार्धं भिक्षुसङ्घेनेति । अधिवासयति चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राज्ञस्तूष्णीभावेन ॥ तत्र च समये महती अनावृष्टिः[3] प्रादुर्भूता यया नद्युदपानान्य[4]ल्पसलिलानि संवृत्तानि पुष्पफलवियुक्ताश्च पादपाः ॥ ततो राज्ञा चन्दनं सम्यक्संबुद्धमध्येषितुं प्रवृत्तः । भगवन्नस्मिन्नगरमध्ये[5] पुष्किरिणीं[6] गन्धोदकपरिपूर्णां कारयिष्यामि यत्र भगवान्सश्रावकसङ्घः स्नास्यति[7] । अप्येव[8] नाम भगवतः स्नानादस्मिन्मे[9] विजिते देवो वर्षेदिति[10] । अधिवासयति भगवांश्चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राज्ञस्तूष्णीभावेन ॥

ततो राज्ञा क्षत्रियेण मूर्धाभिषिक्तेनामात्येभ्य आज्ञा दत्ता गन्धोदकं सज्जीकुर्वन्तु

---

1) MS कारकैर्धार्मैः.

2) Ex conject., cp. *supra* p. 69, 14; MS त्रैमास्यैं वा°.

3) MS अनावृष्टीः (C °वृष्टी).

4) MS दपानान्मल्प°.

5) Ex conject.; MS भगवन्नस्मिन्नरारमध्ये, in D the akṣ. रा is put twice. Vic. f. 96a 4 °स्मिन्नाराममध्ये.

6) Anusvāra wanting in MS. *Puṣkiriṇī* is the constant orthography of this word in all my mss.

7) Ex conject.; MS स्थास्यत्यप्ये°.

8) Ex conject.; MS प्येवं.

9) Ex conject.; MS स्थानादस्मिन्ये.

10) MS वर्षेतु इत्यधि° (D वर्षदित्यधि°).

भवन्तो[1] राजन्नमपाथ्यं[2] कुम्भान्ये‹न›[3] वयं भगवन्तं सश्रावकसङ्घं स्नापयिष्याम इति ॥ ततो राज्ञा ऽमात्यगणपरिवृतेन[4] तन्नगरमपगतपाषाणशर्करकठल्लं[5] व्यवस्थापितमुच्छ्रितध्वजपताकं नानापुष्पावकीर्णं[6] गन्धोदकपरिषिक्तं विचित्रधूपधूपितं पुष्करिणी चास्य[7] कारिता ॥ ततो भगवांश्चन्दनः सम्यक्संबुद्धः सर्वानुपकार्यमेकचीवरकः[8] पुष्करिण्यां स्थितः । ततो राज्ञामात्यगणपरिवृतेन चन्दनः सम्यक्संबुद्धः सश्रावकसङ्घो नानागन्धपरिभावितेनोदकेन स्नापितः । सहस्नानादेव चन्दनस्य सम्यक्संबुद्धस्य शक्रेण देवेन्द्रेण तथाविधं माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं येन सर्वसस्यानि निष्पन्नानि तद्धैतुकश्च[9] महाजनकायेन बुद्धे भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा अनेके च गन्धस्तूपाः[10] प्रतिष्ठापिताः । ये च तत्र चन्दनं सम्यक्संबुद्धं शरणं[11] गताः ‹स›र्वे ते[12] परिनिर्वृता[13] अहमेकस्तेषामवशिष्टः[14] । तस्मात्तर्हि भिक्षव

---

1) MS भगवन्तो.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS कुम्भानये.

4) B वृत्तेन, D corr.

5) MS here कंठल्ले. For the rest, see *supra*, p. 64, n. 3 and cp. Divy. 460, 18 with ibid. 45, 10 and 155, 24.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS विचित्रधूपधूपितं चास्य पुष्करिणी कारिता. I have changed the order of words, as it is likely, चास्य has been put by copyists in a wrong place.

8) I accept the conjecture of Feer (p. 63, n. 2), cp. also the opening words of the 8th act of the Mṛcchakaṭi; MS मेकविवरकपुष्कि°.

9) Ex conject.; MS तद्धेतु°. I have changed *e* into *ai*, because the vṛddhi-vowel is here required by the constant use of the language. Cp. PW s. v. हैतुक, Bhagavadgītā 16, 8 कामहैतुक, ibid. 18, 22 अहैतुका. In this kind of form the tradition of our text has sometimes retained the good reading (e. g. *infra*, p. 82, 9), sometimes it has *e* instead of *ai*.

10) Ex conject.; MS स्तूपे प्रतिष्ठापिता.

11) Anusvāra wanting in MS.

12) Ex conject.; MS गताःश्छते (still more depraved in D °तिश्छते).

13) MS परिवृता.

14) For the correction of the faults in the tradition of MS, I have made use of the parallel passage of R (f. 24 a 6): ये गताः शरणं तत्र ते सर्वे निर्वृतिं ययुः । अहमेवावशिष्टः स तेषां यो ऽभून्नराधिपः.

एवं शिक्षितव्यं यच्छा[18b]स्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः[1] शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS मानकरिष्यामः पूजकरिष्यामः. Vic. f. 97a 10 has the true reading.

ईतिरिति १४

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य विहरति वेणुवने कलन्दकनिवापे ॥ तस्मिंश्च समये नाडकन्थायां महाजनमारको बभूव । ततो जनकायो रोगैः पीडितस्तानि तानि देवतान्यायाचते शिववरुणकुबेरवासवादीनि न चास्य सा ईतिः प्रशमं गच्छति ॥ अथान्यतम उपासको नाडकन्थायां प्रतिवसति । स नाडकन्थेयान्ब्राह्मणगृहपतीनि[2]दमवोचत् । एत यूयं बुद्धं[3] शरणं गच्छत तमेव भगवन्तमायाचध्वमिहागमनायाप्येवं[4] भगवता स्वल्पकृच्छ्रेणा[5]स्या ईतेर्व्युपशमः[6] स्यादिति ॥ अथ नाडकन्थेया ब्राह्मणगृहपतयो भगवन्तमायाचितुं प्रवृत्ताः । आगच्छतु भगवानस्माद्व्यसनसंकटान्मोचनायेति ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविप-

---

1) MS पात्र.
2) B प्रतीनि°, D and P पतिमि°.
3) B वुद्ध, D corr.
4) B seems to have °प्येवं, C °प्येत, D °प्याव; P has the right reading.
5) Ex conject.; MS महत्प°.
6) MS इतेर्व्युप°.

ध्यनाविहारिणां[1] त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रति-ष्ठितानां[2] चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसम-तिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टा-ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिवि‹शि›ष्टानां[3] त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य[4] बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञा-नदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः ‹कः› कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः कोऽपायनिम्नः कोऽपायप्रवणः कोऽपायप्राग्भारः कमहमपाया-दुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्य-धनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोप-येयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः[5]।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्॥

अथ भगवान्पूर्वाह्णे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो नाडकन्थामनुप्राप्तः। ततो भगवता तन्नगरं सर्वं हृदिमैत्र्या[6] स्फुटं यतो मारकाः[7] प्रक्रान्ताः ईति‹श्च› व्युपशान्ता। ततस्तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां बुद्धदर्शनान्महाप्रसाद उत्पन्नः[8] प्रसा-

---

1) MS ध्यनां.

2) MS चतुऋद्धि.

3) B प्रतिविष्टानां, D corr.

4) MS त्रिःरात्रेःत्रिदिव° (C °रात्रेःदिव°, D त्रिरात्रत्रिदिव°).

5) MS मकलालयः.

6) As to the use of *hṛdi* instead of *hṛd* see PW VII, s. v. and **Mahāvastu**, I, 99, 4.

7) Ex conject.; MS मनुष्याः. In R the expulsion of the *mārikās* — so the evil spirits who caused the epidemic are called there — with their wives and children by dint of a dhāraṇī pronounced by the Buddha is related in full on ff. 125b and 126a.

8) B उत्पन्नप्र°, D corr.

दृष्ट्वा तैश्च भगवान्सश्रावकसङ्घः[1] चीवरपिण्डपात[2]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः संप्रवारितः। ततस्तेभ्यो भगवता तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना[3] कृता यां श्रुत्वानेकैर्ब्राह्मणगृहपतिभिः स्रोत[4]आपत्तिफलमनुप्राप्तमपरैः सकृदागामिफलमपरैरनागामिफलमपरैः प्रव्रज्य[5] सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतं सर्वं च तन्नगरं बुद्धनिम्नं धर्मप्रवणं सङ्घप्राग्भारं संवृत्तम् ॥

भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः[6]। आश्चर्यं भदन्त यावदिमे सत्त्वा भगवतः प्रसादाद्व्यसनगताः सन्तो व्यसनात्परिमुक्ता इति ॥ भगवानाह। तथागतैरेवैतानि भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध[14a]संभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि[7]। मयैव तानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति। न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये[8] पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[9] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते[10] शुभान्यशुभानि च।

न प्रणश्यन्ति[11] कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि[12]।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

---

1) P fills the gap.

2) MS पात्र.

3) MS देशनां.

4) MS स्रोताप°.

5) MS प्रव्रज्या.

6) MS पप्रच्छ (D प्रपच्छुः).

7) MS श्यभागीनि (D श्यैंभाविनी).

8) MS वाह्ये (C चाह्ये).

9) In MS utterly corrupted वायुधातौचपीतु(DC तु, P तु)पात्तेष्वे(D ट्रे)व.

10) MS विपर्य्यन्ते (the last akṣara is wanting in D).

11) MS णस्यति.

12) MS कर्माण्येवापि कल्पशतैरपि. I have put into the text, what I think to have been the original form of this pāda, cp. *supra*, p. 74, n. 18. In D, in most of the occurrences of this common-place, the reading of B has been changed into कल्पकोटिशतैरपि.

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि चन्द्रो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्। अथ चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां[1] राजधानीमनुप्राप्तः॥ अश्रौषीद्राजा[2] क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽस्माकं विजितमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राजर्द्ध्या महता राजानुभावेन समन्वागतो येन चन्द्रः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः। उपसंक्रम्य चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते न्यषीदत्। एकान्तनिषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं चन्द्रस्सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मैः समादापयति॥ अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो लब्धप्रसाद उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं[3] कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्द्रः सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्द्रं[4] सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत्। अधिवासयतु मे भगवानिह वासं[5] त्रैमास्यं सार्धं भिक्षुसङ्घेन। अहं भगवन्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपात[6]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति। अधिवासयति चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राज्ञस्तूष्णीभावेन॥ तस्य च राज्ञो नगरे तेन समयेन महाजनमरको[7] बभूव ईतिश्च येन स महाजनकायो ऽतीव संतप्यते[8]॥ ततो राज्ञा व्याधिप्रशमनार्थं[9] चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽधीष्टः[10]। साधु भगवन्क्रिय-

---

1) B न्यतेमां, D corr.

2) MS अश्रो°. Cp. p. 69, 8. In the sequel this standing fault will no more be noted.

3) MS देकाशमु° (D °समु°).

4) MS प्रणाम्यमयाचंद्रः सम्य°.

5) Ex conject.; MS भगवानियं मे त्रैमास्यं. The Tibetan translator had *iha vāsam* in his text, as is plain by his rendering them by འདིར་བཞུགས་པར་, as M. Feer informs me.

6) MS पात्र.

7) Ex conject.; MS पुरको or पूरको.

8) Ex conject.; MS संतर्प्यते. In P the akṣara तौ is wanting, cp. Feer p. 66 n. 2.

9) Ex conject.; MS is here thoroughly corrupted: ततो गृहाव्याधिगांशमर्थताचे (P. °चे). From the context it is certain that the locus desperatus should mean 'by the king in order to stop the pestilence'. Cp. Feer, p. 66, n. 3.

10) Ex conject.; MS पीष्टः, cp. *supra* p. 75, 10.

तामस्या[1] ईतेरुपशमोपाय[2] इति ॥ ततो भगवांश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राजानमुवाच । गच्छ महाराजेमां संघाटीं ध्वजाग्रे बद्ध्वा[3] महता सत्कारेण स्वे विजिते पर्याटयास्याश्च[4] महान्तमुत्सवं कुरु सर्वं च महाजनकायं बुद्धानुस्मृतौ समादापयेति ते[5] स्वस्तिर्भविष्यतीति ॥ ततो राज्ञा यथानुशिष्टं सर्वं तथैव च कृतं तद्धेतु तत्प्रत्ययश्च सर्वा ईतयः प्रशान्ताः ॥ ततः स जनकायो लब्धप्रसादो राजामात्यपौराश्च बुद्धं शरणं गता धर्मं सङ्घं 〈च〉[6] शरणं गताः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो योऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । मयासौ चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य महती पूजा कृता । तस्य मे कर्मणो विपाकेन देवमनुष्यसंप्रापकं संसारे महत्सुखमनुभूतमिदानीमपि तद्धेतुकैव[7] विभूतिर्येन यच्चिन्तयामि[8] यत्प्रार्थये तत्तथैव[9] सर्वं समृध्यति । तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः[10] शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS यतमस्या.

2) Ex conject.; MS ईते(D मे)रुपसमोपयिईति.

3) Ex conject.; in MS this whole passage is utterly corrupted. B महाराजमासांघाटीध्वजीर्येवध्वा and quite so in the copies CDP, except that P reads the 4th akṣara ज्ञा and the penult. च.

4) Ex conject.; MS पर्यादाया°.

5) Ex conject.; MS समादापयतिस्तेस्वस्ति° (D °पयतिते°, C °पयतित्त°). For the restitution of the whole passage R, f. 132b 6 has been of use. There it is told, Candra offered the king his *saṅghāṭī* with these words: इदं मे सौरभं वस्त्रं संघाटिकं ..... ध्वजाग्रे तं बंधयित्वा ..... सग्रामनगरे देशे सर्वत्रापि प्रचारय.

6) MS धर्मसंघं शर°.

7) Ex conject.; B तद्धेतकोव; को is a correction at the bottom of the page instead of द्ये, which has been expunged in the context. In CDP this has been worse corrupted.

8) Ex conject.; MS भूतियेनय(D या)श्चिन्तयामि.

9) MS त्तत्थैव.

10) MS पूजाकरिष्यामः, cp. *supra* p. 77, n. 1.

प्रातिहार्यमिति १५

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य विहरति स्म वेणुवने कलन्दकनिवापे ॥ यदा राज्ञा अजातशत्रुणा देवदत्तविग्राहितेन पिता धार्मिको धर्मराजो जीविताद्व्यपरोपितः स्वयमेव च राज्ये[2] प्रतिष्ठितः तदा ये ऽश्राद्धा[3]स्ते बलवन्तो जाताः[3] श्राद्धास्तु दुर्बलाः [14b] संवृत्ताः ॥ यावदन्यतमो वृद्धामात्यो ऽश्राद्धो भगवच्छासनविद्वेषी । स ब्राह्मणेभ्यो यज्ञमा‹र›ब्धो[4] यष्टुम् । तत्रानेकानि ब्राह्मणशतसहस्राणि संनिपतितानि । तैः क्रियाकारः कृतः न केनचिच्छ्रमणगौतमं[5] दर्शनायोपसंक्रमितव्यम् ॥ अथ

---

1) MS पात्र.

2) MS राज्यं.

3) MS श्रद्धा°.

4) **Feer** translates «institua un sacrifice pour les Brâhmanes». Instead of the dat. *brāhmaṇebhyo* the instrum. *brāhmaṇair* would rather have been expected. Should there be here perhaps room for supposing an erroneous sanscritization of a pracritic *bamhaṇehi* or *brāhmaṇehi*? In the parallel passage in K, f. 196b 4 sqq. the ministers have a *çāntika yajña* performed *by* the Brahmans.

5) I doubt of the faultlessness of the accus. *Infra*, p. 88, 8 it is said in the same connection more correctly गौतमस्य, and this seems to have been the original reading here, too.

ते ब्राह्मणाः कृतावयः[1] समग्राः संमोदमाना वीथीमध्ये वेदोक्तेन विधिना शक्रमायाचितुं प्रवृत्ता एक्वोन्यकल्यागार ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविप[2]श्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तु‹षु› दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्ति‹प्रति›विशिष्टाना त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य[3] बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः ‹कः संकटप्राप्तः›[4] कः संबाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः कोऽपायनिम्नः[5] कोऽपायप्रवणः कोऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य[6] परिपक्कानि विमोचयेयम्। आह च।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्॥

---

1) Ex conject.; B कृतावयु with expunged य before यु, out of which the copyist of D has made कृतावयेयुः. If *kṛtāvayaḥ*, as I have reason to suppose, is the right reading, it is a heteroclitical plural of ***kṛtāvin***. The ***brāhmaṇāḥ kṛtāvayaḥ*** are = ***yājñikāḥ***.

2) B शमथथवि°, D and P corr.

3) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दि°.

4) D and P fill the gap.

5) B पायनिमग्नः, D corr. Cp. *supra*, p. 72, 6.

6) B कस्याप°, with a dot on स्या; DCP कस्याप°.

पश्यति भगवान्। इमे ब्राह्मणाः पूर्वावरोपित[1]कुशलमूला गृहीतमोक्षमार्गाः स्वचित्तैषिणो[2] ऽभिमुखा निर्वाणे[3] बहिर्मुखाः संसारादकल्याणमित्रसंसर्गादिदानीं मच्छासनं विद्विषन्ति। यन्न्वहमेषां विनयेदौत्सुक्यमापद्येयेति ॥ अथ[4] भगवाञ्छक्रवेष[5]मभिनिर्माय तं यज्ञवाटं दिव्येनावभासेनावभास्यावतरितुमारब्धः। ततस्ते ब्राह्मणा हृष्टतुष्टप्रमुदिता उदग्रप्रीतिसौमनस्यजाता एकसमूहेनोक्त‹वन्त›ः। एह्येहि भगवन्स्वागतं[6] भगवत इति। ततो भगवाञ्छक्रवेषधारी प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः॥ एष शब्दो राजगृहे नगरे समन्ततो विसृतः यज्ञे शक्रो देवेन्द्रो ऽवतीर्ण इति यं श्रुत्वानेकानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि ॥ ततो भगवानावर्जिता ब्राह्मणा[7] ‹इति› विदित्वा शक्रवेषमन्तर्धाप्य बुद्धवेषेणैव स्थित्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं[8] धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा षष्ट्या ब्राह्मणसहस्रैर्विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्काय[9]दृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतआपत्तिफलं साक्षात्कृतमनेकैश्च प्राणिशतसहस्रैर्भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा[10] ॥

ततो भिक्षवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। आश्चर्यं भदन्त यावदेभिर्ब्राह्मणैर्भगवन्तमा‹ग›म्य[11] सत्यदर्शनं कृतमनेकैश्च प्राणिशतसहस्रैर्महान्प्रसादो[12]

1) Ex conject.; MS पिताकु°.

2) Ex conject.; MS °मार्गाश्चरितेषिण्यो.

3) MS निर्वाणा.

4) Ex conject.; MS पद्येयेनार्थं. *Atha* and *artha(m)* are often confounded by copyists.

5) MS भगवाच्छक्रवेशम°; the orthography *veça* instead of *veṣa* is frequent in my mss. In the sequel MS varies between वेश and वेष.

6) MS भगवान्स्वा°.

7) Ex conject.; MS °र्जिता ब्राह्मणाः वि°.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) B पत्का°, D corr.

10) MS लब्धाः instead of लब्धा ।

11) Ex conject.; MS गवन्तमार्यसत्य°. Since the technical term is *satyadarçanam kṛ*, not *āryasatyad. kṛ*, the syllables *ārya* must be the remnant of some absolutive, like *āsādya*. This cannot be here any other but आगम्य, as this is the technical term in our text to denote the intervention of the person through whose help spiritual knowledge and liberation is obtained. Cp. Index.

12) Ex conject.; MS महाप्रसादो.

ऽधिगत इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैतानि भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये(1) पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव(2) स्कन्धधात्वायतनेषु(3) कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि(4) ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि इन्द्रदमनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ‹स› जनपदचारिकां(5) चरन्नन्यतमां राज[15a]धानीमनुप्राप्तः । सा राजधानी तीर्थिकावष्टब्धा ॥ अश्रौषीदन्यतमो(6) राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्त इन्द्रदमनः सम्यक्संबुद्धो ऽस्माकं विजितमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राजर्ध्या महता राजानुभावेन समन्वागतो येनेन्द्रदमनस्सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवत इन्द्रदमनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते निषण्णः । एकान्ते निषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तमिन्द्रदमनः सम्यक्संबुद्धो बोधिसत्त्वकारकैर्धर्मैः समादापयति । अथ स राजा लब्धप्रसाद उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं(7) कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येनेन्द्रदमनस्सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य इन्द्रदमनं सम्यक्संबुद्धमिदमवो-

---

1) B वाह्यौन्हे, the middle akṣara being blurred, D corr.

2) MS वायुधातौवपितुववात्तोघव, the two hindmost akṣaras presuppose ष्वेव in A thus written that the vowel *e* was indicated by a stroke before *ṣva*. As to the right reading, see *supra* p. 74, n. 9.

3) B प्र instead of षु, D corr.

4) So D, cp. *supra* p. 74, n. 13.

5) B कांयारम°, D corr.

6) *anyatamo* looks rather singular, instead of it we should expect something like *asyā rājadhānyā*.

7) Anusvāra wanting in MS.

चत्। अधिवासयतु मे भगवांस्त्रैमास्यवासाय[1]। अहं भगवन्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपा-[2]तशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ भगवानाह। अस्ति ते महाराज विजिते कश्चिद्विहारो यत्रागन्तुका गमिकाश्च भिक्षवो वासं कल्पयिष्यन्तीति ॥ राजोवाच। नास्ति भगवन्किं तर्हि तिष्ठतु[3] भगवानहं विहारं कारयिष्यामि यत्रागन्तुका गमिकाश्च भिक्षवो वासं कल्पयिष्यन्तीति ॥ ततो राज्ञा तथागतस्यार्थे विहारः कारित आविद्धप्राकारतोरणो गवाक्षनिर्यूहजालार्धचन्द्रवेदिकाप्रतिमण्डित आस्तरणोपेतो जलाधारसंपूर्णस्तरुगणपरिवृतो नानापुष्पफलोपेतः कृत्वा च भगवतः सश्रावकसङ्घस्य निर्यातितो ऽधीष्टश्च[4] भगवान्महाप्रातिहार्यं प्रति ॥ ततो भगवता इन्द्रदमनेन सम्यक्संबुद्धेन राज्ञो ऽध्येषया महाप्रातिहार्यं विदर्शितं बुद्धावतंसकविक्रीडितं [5]यद्दर्शनाद्राजा सामात्यनैगमजानपदः सर्वे च नागराः सुप्रसन्नाः शासने संरक्ततराः[6] संवृत्ताः ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः[7]। मया सा इन्द्रदमनस्य सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता। तस्य मे कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं[8] सुखमनुभूतमिदानीं मे तथागतस्य सत इयं शासनशोभा। तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः[9] पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोप[10]निश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Ex conject., cp. *supra* p. 75, 7; MS भगवांत्रैमा(P वा)स्यंवासाय.

2) MS पात्र.

3) The signification of *tiṣṭhatu* may be illustrated by the parallel passage in K, f. 201 b 4 तावत्तु भगवानत्र तिष्ठतु सह साङ्घिकैः। यावन्न सिध्यते शास्तुर्विहारः शुभसंस्कृतः ॥ Accordingly, तर्हि should, perhaps, be changed into विह.

4) Ex conject.; MS तितोपीष्टश्च. Cp. *supra*, p. 81, 14.

5) MS यंदृर्श°.

6) Ex conject.; MS शासन(C ने)सरक्तपराः.

7) MS महा. 8) MS संसारेनंतं.

9) B मानकरिष्यामः, D corr. 10) B त्वापनि°, DP corr.

पञ्चवार्षिकमिति १६

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य विहरति स्म वेणुवने क[2]‹ल›न्दकनिवापे ॥ यदा देवदत्तेन ‹मोह›पुरुषेण[3] भगवच्छासने ऽनर्थसहस्राणि कृतानि न च शकितं भगवतो रोमेञ्जनमपि कर्तुं तदा राजानमजातशत्रुमामन्त्रितवान्। क्रियतां राजगृहे क्रियाकारो न केनचिच्छ्रमणस्य गौतमस्योपसंक्रमितव्यं पिण्डकेन वा प्रतिपादयितव्य एवमयमलब्धलाभो ऽलब्धसंमानो नियतमन्यदेशं संक्रान्तिं[4] करिष्यतीति ॥ राज्ञा तथा कारितम् ॥ तत्र ये उपासका दृष्टसत्यास्ते रोदितुं प्रवृत्ताः। हा कष्टमनाथीभूतं राजगृहनगरं यत्र हि नामोडुम्बरपुष्पदुर्लभप्रादुर्भावं बुद्धं भगवन्तमासाद्य तस्य न शक्यते संपर्कः कर्तुमिति ॥ एष शब्दः श्रुतिपरम्परया भिक्षुभिः श्रुतस्तत[5] आयुष्मता-

---

1) MS पात्र.

2) B and C कन्दक°, D and P कारन्द°.

3) I have filled the gap with the help of a parallel place in the beginning of tale 33, where Devadatta bears the same epithet. Moreover, the Tibetan མི་བླུན་པོ་ '(ab) homine stulto', which, according to a private communication of M. Feer, renders here the epithet preceding *Devadattena*, confirms my correction. Cp. also Divy. 163, 20. 164, 2. 322, 19.

4) Ex conject.; MS क्रान्तं.

5) MS श्रुतंतत.

नन्देन यथाश्रुतं भगवतो निवेदितः ॥ भगवानाह । अल्पोत्सुकस्त्व[1]मानन्द भव तथागता एवात्र कालज्ञाः । अपि तु यावच्छासनं मे तावच्छ्रावकाणामुपकरणवैकल्यं न भविष्यति प्रागेवेदानीमि[15b]ति ॥

अत्रान्तरे शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति भगवच्छासनस्यैवंविधां विकृतिम् । तद्दर्शनादेव दायकदानपतीनामुत्साहसंजननार्थं बुद्धोत्पादस्य माहात्म्य*संजन*[2]नार्थमजातशत्रोर्देवदत्तस्य च मदर्पच्छित्त्यर्थमात्मनश्च प्रसाद*संज*नार्थं[3] सकले राजगृहमुद्घोषणावभासेनावभास्योच्चैःशब्दमुदाहरितवान्[4] । एषो ऽहमद्याग्रेण भगवन्तं सश्रावकसङ्घं दिव्यैश्चीवरपिण्डपात[5]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरुपस्थास्यामि । इत्युक्त्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते स्थितः । अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्मिन्नेव राजगृहे नगरे ऽहं भगवन्तमुपस्थास्यामि दिव्यैश्चीवरपिण्डपात[5]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावदेव चित्तमभिप्रसन्नं बहवो हि लोके[6] पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च वर्षाणि तथागतस्यार्थे पञ्चवार्षिकं करिष्यामीति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावच्चित्तमभिप्रसन्नं बहवो हि लोके[6] पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च दिवसानि-

1) B °त्सुकश्चमा°, with a sign above श्च referring to an interlinear त्व; I suppose the copyist intended त्व to be put instead of श्च. The copyists of D, C and P have copied both akṣaras.

2) In the place of the corrupt reading, due to the slackness of some copyist, who iterated संजनन instead of writing the word he found in his original, I suppose something like प्रशंसन should be put. Indra does not *rouse* Buddha's grandeur, but *magnifies* it by his deed.

3) So B. This has grown in D to संजननार्थं. The sense of the corrupt word must be *in order to manifest*: दर्शनार्थं, प्रकाशनार्थं sim.

4) The ungrammatical form may be imputed to the author.

5) MS पात्र.

6) Ex conject.; MS लोक.

ति ॥ ततो भगवान्स्वपुण्यबलप्रत्यनीकरणार्थं शक्रस्य च देवेन्द्रस्यानुग्रहार्थमनागतपञ्चवार्षिकप्रबन्धहेतोश्चाधिवासितवांस्तूष्णीभावेन ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तद्वेणुवनं वैजयन्तप्रासादं प्रदर्शितवान्दिव्यानि चासनानि दिव्याः पुष्करिणीर्दिव्यं च भोजनम् ॥ अथ भगवान्प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततः शक्रो देवेन्द्रः सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदित्वानेकदेवतासहस्रपरिवृतः स्वहस्तं संतर्पयति संप्रवारयति । अनेकपर्यायेण स्वहस्तं संतर्प्य संप्रवार्य भगवन्तं भुक्तवन्तं विदित्वा धौतहस्तमपनीतपात्रं नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो भगवाञ्छक्रं देवेन्द्रं सपरिवारं धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति ॥ पश्यति च राजा ऽजातशत्रुरुपरिप्रासादतलगतः सन्भ[1]गवतो वेणुवने एवंविधां पूजां दृष्ट्वा च पुनर्विप्रतिसारजातो महान्तं [2]प्रसादं प्रवेदितवान् । राजगृहनिवासिनश्च पौरा धर्मवेगप्राप्ता[3] राजानमुपसंक्रम्यैवमूचुः । मुष्यन्ते[4] *देव* [5]महाराज राजगृहनिवासिनः पौरा यत्र नाम देवाः प्रमत्ताः सन्तः [6]प्रमादविहारिणो दिव्यान्विषयानपहाय भगवन्तं पूजयन्ति । साधु देव उद्घाष्यतां क्रियाकार इति ॥

ततो राज्ञा ऽजातशत्रुणा क्रियाकारमुद्घाष्य राजगृहे नगरे घण्टावघोषणं[7] कारितं क्रियतां भगवतः सत्कारो यथासुखमिति ॥ ततो राजगृहनिवासिनः पौराः सपरिवारा हृष्टतुष्टप्रमुदिता[8] उदग्रप्रीतिसौमनस्यजाताः[9] पुष्पगन्धमाल्यान्यादाय भगवन्तं दर्शनायो-

---

1) Ex conject.; MS °गतःसभग°.

2) B प्रासादं, D corr.

3) BP स: corrupted, I believe, out of सा, DC सा:.

4) I accept *muṣyante* = «are ravished», cp. PWK, V s. v. मुष् 4) and Feer, p. 74, 4.

5) I hold देव for corrupt, the two vocat. *deva mahārāja* put together being unusual. Query: मुष्यन्ते एव or इव.

6) Ex conject.; MS प्रसाद°, but प्रमाद° is required by the context. The happiness of the Trāyastriṃça gods bears, indeed, a great affinity to the μέθη αἰώνιος of the Olympians.

7) MS घणां.

8) B तु। (D त), P corr.

9) Visarga wanting in MS; CP जातपुष्प°.

पसंक्रान्ताः । ततो देवैर्मनुष्यैश्च भगवतो महान्सत्कारः कृतः भगवता च तदधिष्ठानं[1] देवमनुष्याणां तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना[2] कृता यां श्रुत्वानेकैर्देवमनुष्यैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥

भिक्षवो भगवतः पूजां[3] दृष्ट्वा संशयजाता भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदन्त यद्भगवतः शासने एवंविध उत्सव इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैवैतानि भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ पच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[4] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शु[16a]भान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि[5] ।
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि रत्नशैलो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । तस्यां च राजधान्यां धर्मबुद्धिर्नाम राजा राज्यं कारयति तस्यां च राजधान्यां महती ईतिः ॥ ततस्तेन राज्ञा ईतिप्रशमनहेतोर्भगवान्सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्ये[6] भक्तेनोपनिमन्त्रितः ॥ त्र-

1) Ex conject.; MS °ष्ठानां. Perhaps we should read °ष्ठाना. Cp. Index.

2) MS नां.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; B here तुपात्ते°.

5) MS अपि कल्पशतैरपि, cp. *supra* p. 74, n. 13.

6) Perhaps we must read त्रैमास्यं with D.

यायां मासानामत्ययेन सा ईतिः[1] प्रशान्ता ॥ ततो राज्ञा नागरैश्चावर्जितमानसैस्तथागतस्य[2] सश्रावकसङ्घस्य पञ्चवार्षिकं[3] कृतम् ॥ आह च[4] ।

राजभूतेन आनन्द[5] रत्नशैलो महाद्युतिः ।
अधीष्टः शान्तिकामेन[6] अकार्षीत्पञ्चवार्षिकमिति[7] ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया[8] रत्नशैलस्य तथागतस्य पञ्चवार्षिकं[9] कृतं तेन मे संसारे महत्सुखमनुभूतं तद्धेतुकश्चेदानीं[10] तथागतस्यैवंविधः सत्कारः परिनिर्वृतस्य च मे शासने अनेकानि पञ्चवार्षिकशतानि भविष्यन्ति । तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS ईति । प्र°.

2) Ex conject.; MS नागराश्चा......नसस्त°.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) It is likely that some passage of another sacred text, one or other **Buddhavaṃça**, is quoted here.

5) MS. with sandhi against the metre, °तेनानन्द.

6) Ex conject.; MS शासकायेन. The emendation has been suggested to me by **Feer**, p. 75 n. 1 quoting the Tibetan version.

7) The çloka quoted purports another redaction of the story, for here it is Ratnaçaila who performs the rite in behalf of the king who desirous of appeasing the calamitous epidemic had sent for him, but in the prose the rite is performed by the king to honour him.

8) MS यन्मह्या.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject.; cp. *supra* p. 76, n. 9 and p. 82, 9. MS तद्धेतु°. The adverb तद्धेतुतः, too, would suit.

स्तुतिरिति १७

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां पञ्चमात्राणि गान्धर्विकशतानि गोष्ठिकानां प्रतिवसन्ति॥ तत्र च काले सुप्रियो नाम गान्धर्विक[2]राजो ऽभ्यागतः। तस्यैवंविधा शक्तिः। एकस्यां तन्त्र्यां[3] सप्त स्वरानादर्शयत्येकविंशतिं[4] मूर्च्छनाः[5]॥ स षण्महानगराण्यपटुका[6][7]न्युद्घोषयमाणः श्रावस्तीमनुप्राप्तः। श्रावस्तीनिवासिभिश्च गान्धर्विके राज्ञे निवेदितम्॥ राजाह। अल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र कालज्ञा भविष्याम इति॥

अथ सुप्रियस्य गान्धर्विकराजस्यैतदभवत्। एवमनुश्रूयते राजा प्रसेनजिद्गान्धर्वे[8]

---

1) MS पात्र.

2) MS गन्धर्वि°.

3) MS तन्त्र्यां (D तन्त्र्या).

4) B °र्शयत्यै (C त्यं)कविंशति, D °र्शयत्येकविंशति.

5) Visarga wanting in MS.

6) BP षठ्म°, depraved in C and D into षट्टा and षत्म respectively.

7) Ex conject.; MS °टुनान्यु°. Feer, relying on the Tibetan translation, renders this passage 'disant bien haut que les (musiciens des) six grandes villes n'étaient pas capables (de lui tenir tête)'. I take *apaṭukāni* for a bahuvrīhi «the great towns had, said he, no skilled musicians». .

8) MS गन्धर्वे or °र्वे.

ऽतीव कुशलः । यन्न्वहमनेन सह वादमारोचयेयमिति ॥ ततः सुप्रियो गान्धर्विकराजो येन राजा प्रसेनजित्कौशल[1]स्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य राजानं प्रसेनजितं कौशलमिदमवोचत् । श्रुतं मे राजन्यथा त्वं गान्धर्व[2]कुशल इति यदि ते अगुरु[3] मीमांसस्वेति[4] ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्य विक्षेपः[5] कृत उक्तश्च साधो अस्ति मे गुरुर्जेतवने[6] स्थितो ऽनुत्तरो गान्धर्विकराज एहि तत्समीपं यास्याम इति ॥ अथ राजा प्रसेनजित्कौशलः[1] पञ्चमात्रैर्गान्धर्विकशतैः[7] परिवृतः सुप्रियेण गान्धर्विक[8]राजेनानेकैश्च प्राणिशतसहस्रैर्जेतवनं[9] गतः ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपू[16b]र्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य[10] बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबा-

---

1) B जित्कोश, D corr.

2) MS गन्ध.

3) B अगुरुमी°, it seems, D corr. Cp. Feer, p. 76 n. 1.

4) Ex conject.; MS मीमांसयेति (D °यति). The verb is ***mīmāṃsate*** Ātm., see Jtkm. p. 8, 7.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; B गुरुर्ज्ञातेवने, the र् above ज्ञा being added by a second hand, D गुरुर्ज्ञातवने.

7) Ex conject.; MS गंधर्वशतैः.

8) MS गंधर्वक (D °र्विक).

9) MS सहस्रैर्जे° (D °स्रैःजे°).

10) MS त्रिरात्रेस्त्रि(D त्रि)दिव°.

घप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः[1] को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि[2] विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवान्वैनेयजनानुग्रहार्थं लौकिकं चित्तमुत्पादितवान् । अहो बत पञ्चशिखो[3] गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो वैडूर्यदण्डां[4] वीणामादाय मत्सकाशमुपसंक्रामेदिति । सहचित्तोत्पादात्पञ्चशिखो गन्धर्वपुत्रः[5] सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो भगवन्तं यथावदभ्यर्च्य भगवतो वैडूर्यदण्डां[6] वीणामुपनयति स्म[7] ॥ ततः सुप्रियो गन्धर्वराजो[8] भगवतः पुरस्ताद्वीणामनुश्रावितुमारब्धो[9] यत एकस्यां तन्त्र्यां सप्त स्वराण्येकविंशतिं[10] मूर्छनाश्च[11] दर्शयितुमारब्धो यच्छ्रवणाद्राजा प्रसेनजिदन्यतमश्च महाजनकायः परं विस्मयमापन्नः ॥

---

1) MS निमग्नः, cp. *supra* p. 31, n. 1.

2) MS कस्यापरिमुक्तानि, a case of excusable clerical inadvertency.

3) B वञ्च°, depraved in C into रञ्च; D पञ्चशिर्षो.

4) MS °दण्डवीणा°.

5) B पञ्चशिखोपगंध°, D corr.

6) MS दण्डे.

7) Note the use of *sma* with the present as a simple narrative tense. Cp. also Buddhac. III, 51 foll. and especially 59; Rāmāy. IV, 11, 62.

8) B राज्ञा, D corr.

9) The irregular and syncopated form of the infin. of verbs of the X class is sometimes met with in Buddhistic Sanskrit. Cp. Divy. 398, 14 *avasthāpitum*; R. f. 34a 2 *samupaḍhaukitum*, K. f. 34a 5 *darçitum*, ib. f. 89a 7 *pūritum*, ib. f. 139a 3 *vyavalokitum*.

10) Note the neuter gender, cp. p. 29, n. 9.

11) Anusvāra wanting in MS.

ततो भगवानपि वैडूर्यदण्डां वीणामाश्रावितवान् यत्र एकैकस्यां तन्त्र्यामनेके[1] स्वरविशेषा मूर्छनाश्च बहुप्रकारा दर्शिताः । ते च शून्याकारेणैव[2]। इदञ्च शरीरं वीणावदादर्शितवान्स्वरानिन्द्रियवन्मूर्छनाश्चित्तधातुव‹च्च›च्छ्रवणादावर्जितः[3] सुप्रियो गान्धर्वराज्ञो[4] वीणां गन्धकुट्यां निर्यात्य भगवत्सकाशे प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं ‹चला›चलं[5] विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः[6] शतनपतनविकिरण[7]विध्वंसन[8]धर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन[9] आकाशपाणितलसमचित्तो वासिचन्दनकल्पो[10] विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो[11] भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

तत आवर्जिता देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगा भगवच्छासने रत्नावरणगुप्तिं कर्तुमारब्धाः । पञ्चानामपि गान्धर्विकशतानां प्रीतिसौमनस्यजातानामेतदभवत् । वयं नीचे कर्मणि वर्तामहे कृच्छ्रवृत्तयश्च यन्नु[12] वयं राजानं विज्ञाप्य भगवन्तं सश्रावकसङ्घं

---

1) Ex conject.; MS °नेकस्व°.

2) Ex conject.; MS °रणाच. I accept this clause as meaning, that *he showed the very emptiness of these sounds.*

3) B च्छ्रन्याश्चि°, D corr.

4) MS राज्ञा.

5) D fills the gap.

6) Visarga wanting in MS.

7) Although *vikiraṇa* sins against Sanskrit grammar, it cannot be regarded as a clerical error for *vikaraṇa*, cp. Pali *vikiranaṁ*. Perhaps the ambiguousness of meaning in Skr. *vikaraṇa* may have favoured the use of a derivative, whose relationship to the verb *vikirati* is clearly expressed by its form. Bendall compares *anācchindanatā* Çikṣāsamuccaya, p. 126, 15; *anutsṛjanatā*, ibid. p. 183, 9.

8) MS सनंध°.

9) MS समरो°. Cp. *supra* p. 53, n. 3; p. 58, n. 9; p. 69, n. 7.

10) Ex conject.; MS वासी. Cp. Divy. 97, 26. 180, 26. 282, 2.

11) MS (by a singular inadvertency in A) भिज्ञासम्वित्य (D संविद्य) प्राप्तो.

12) MS यंतु.

पञ्चवार्षिकमिति १६

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य विहरति स्म वेणुवने क[2]〈ल〉न्दकनिवापे ॥ यदा देवदत्तेन 〈मोह〉पुरुषेण[3] भगवच्छासने ऽनर्थसहस्राणि कृतानि न च शकितं भगवतो रोमेञ्जनमपि कर्तुं तदा राजानमजातशत्रुमामन्त्रितवान्। क्रियतां राजगृहे क्रियाकारो न केनचिच्छ्रमणस्य गौतमस्योपसंक्रमितव्यं पिण्डकेन वा प्रतिपादयितव्य एवमयमलब्धलाभो ऽलब्धसंमानो नियतमन्यदेशं संक्रान्तिं[4] करिष्यतीति ॥ राज्ञा तथा कारितम् ॥ तत्र ये उपासका दृष्टसत्यास्ते रोदितुं प्रवृत्ताः। हा कष्टमनाथीभूतं राजगृहनगरं यत्र हि नामोडुम्बरपुष्पदुर्लभप्रादुर्भावं बुद्धं भगवन्तमासाद्य तस्य न शक्यते संग्रहः कर्तुमिति ॥ एष शब्दः श्रुतिपरम्परया भिक्षुभिः श्रुत[5]स्तत आयुष्मता-

---

1) MS पात्र.

2) B and C कन्दक°, D and P कारन्द°.

3) I have filled the gap with the help of a parallel place in the beginning of tale 33, where Devadatta bears the same epithet. Moreover, the Tibetan མི་བླུན་པོ་ '(ab) homine stulto', which, according to a private communication of M. Feer, renders here the epithet preceding *Devadattena*, confirms my correction. Cp. also Divy. 168, 20. 164, 2. 322, 19.

4) Ex conject.; MS क्रान्तं.

5) MS श्रुतंतत.

नन्देन यथाश्रुतं भगवतो निवेदितः ॥ भगवानाह । अल्पोत्सुकस्त्व(1)मानन्द भव तथागता एवात्र कालज्ञाः । अपि तु यावच्छासनं मे तावच्छ्रावकाणामुपकरणवैकल्यं न भविष्यति प्रागेवेदानीमि[15b]ति ॥

अत्रान्तरे शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति भगवच्छासनस्यैवंविधां विकृतिम् । सकृद्दर्शनादेव दायकदानपतीनामुत्साहसंजननार्थं बुद्धोत्पादस्य माहात्म्य*संजन*(2)नार्थमज्ञातशत्रोर्देवदत्तस्य च मदर्पच्छित्त्यर्थमात्मनश्च प्रसाद*संज*नार्थं(3) सकलं राजगृहमुदारेणावभासेनावभास्योच्चैःशब्दमुदाहरितवान्(4) । एषो ऽहमद्याग्रेण भगवन्तं सश्रावकसङ्घं दिव्यैश्चीवरपिण्डपात(5)शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरुपस्थास्यामि । इत्युक्त्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते स्थितः । अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवन्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्मिन्नेव राजगृहे नगरे ऽहं भगवन्तमुपस्थास्यामि दिव्यैश्चीवरपिण्डपात(5)शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतस्यावदेव चित्तमभिप्रसन्नं बह्वो हि लोके(6) पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च वर्षाणि तथागतस्यार्थे पञ्चवार्षिकं करिष्यामीति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतस्यावाच्चित्तमभिप्रसन्नं बह्वो हि लोके(6) पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च दिवसानि-

---

1) B °त्सुकश्चमा°, with a sign above श्च referring to an interlinear त्व; I suppose the copyist intended त्व to be put instead of श्च. The copyists of D, C and P have copied both akṣaras.

2) In the place of the corrupt reading, due to the slackness of some copyist, who iterated संजनन instead of writing the word he found in his original, I suppose something like प्रशंसन should be put. Indra does not *rouse* Buddha's grandeur, but *magnifies* it by his deed.

3) So B. This has grown in D to संजननार्थं. The sense of the corrupt word must be *in order to manifest*: दर्शनार्थं, प्रकाशनार्थं sim.

4) The ungrammatical form may be imputed to the author.

5) MS पात्र.

6) Ex conject.; MS लोक.

ति ॥ ततो भगवान्स्वपुण्यबलप्रत्यनीकारणार्थं शक्रस्य च देवेन्द्रस्यानुग्रहार्थमनागतजनतावार्षिकप्रबन्धहेतोश्चाधिवासितवांस्तूष्णीभावेन ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तद्वेणुवनं वैजयन्तप्रासादं प्रदर्शितवान्दिव्यानि चासनानि दिव्याः पुष्करिणीर्दिव्यञ्च भोजनम् ॥ अथ भगवान्प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततः शक्रो देवेन्द्रः सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदित्वानेकदेवतासहस्रपरिवृतः स्वहस्तं संतर्पयति संप्रवारयति । अनेकपर्यायेण स्वहस्तं संतर्प्य संप्रवार्य भगवन्तं भुक्तवन्तं विदित्वा धौतहस्तमपनीतपात्रं नीचतरमासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो भगवाञ्छक्रं देवेन्द्रं सपरिवारं धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति ॥ पश्यति च राजा अजातशत्रुरुपरिप्रासादतलगतः सन्भगवतो[1] वेणुवने एवंविधां पूजां दृष्ट्वा च पुनर्विप्रतिसारजातो महान्तं प्रसादं[2] प्रवेदितवान् । राजगृहनिवासिनश्च पौरा धर्मवेगप्राप्ता[3] राजानमुपसंक्रम्यैवमूचुः । मुष्यन्ते[4] *देव*[5] महाराज राजगृहनिवासिनः पौरा यत्र नाम देवाः प्रमत्ताः सन्तः प्रमादविहा-[6]रिणो दिव्यान्विषयानपहाय भगवन्तं पूजयन्ति । साधु देव उद्घाष्यतां क्रियाकार इति ॥

ततो राज्ञा अजातशत्रुणा क्रियाकारमुद्घाष्य राजगृहे नगरे घण्टावघोषणं[7] कारितं क्रियतां भगवतः सत्कारो यथासुखमिति ॥ ततो राजगृहनिवासिनः पौराः सपरिवारा हृष्टतुष्टप्रमुदिता[8] उदग्रप्रीतिसौमनस्यजाताः[9] पुष्पगन्धमाल्यान्यादाय भगवन्तं दर्शनायो-

---

1) Ex conject.; MS °गतःसभग°.

2) B प्रासादं, D corr.

3) BP स: corrupted, I believe, out of सा, DC सा:.

4) I accept *muṣyante* = «are ravished», cp. PWK, V s. v. मुष् 4) and Feer, p. 74, 4.

5) I hold देव for corrupt, the two vocat. *deva mahārāja* put together being unusual. Query: मुष्यन्त एव or इव.

6) Ex conject.; MS प्रसाद°, but प्रमाद° is required by the context. The happiness of the Trāyastriṃça gods bears, indeed, a great affinity to the μέθη αἰώνιος of the Olympians.

7) MS षणां.

8) B ता । (D ता), P corr.

9) Visarga wanting in MS; CP जातपुष्प°.

पसंक्रान्ताः । ततो देवैर्मनुष्यैश्च भगवतो महान्सत्कारः कृतः भगवता च तदधिष्ठानं[1] देवमनुष्याणां तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना[2] कृता यां श्रुत्वानेकैर्देवमनुष्यैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥

भिक्षवो भगवतः पूजां[3] दृष्ट्वा संशयजाता भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदन्त यद्भगवतः शासने एवंविध उत्सव इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैवैतानि भिक्षवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिक्षवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ पच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव[4] स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शु[16a]भान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।[5]
सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिक्षवो ऽतीते ऽध्वनि रत्नशैलो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । तस्यां च राजधान्यां धर्मबुद्धिर्नाम राजा राज्यं कारयति तस्यां च राजधान्यां महती ईतिः ॥ ततस्तेन राज्ञा ईतिप्रशमनहेतोर्भगवान्सश्रावकसङ्घस्त्रैमास्ये[6] भक्तेनोपनिमन्त्रितः ॥ त्र-

---

1) Ex conject.; MS °ष्ठानां. Perhaps we should read °ष्ठाना. Cp. Index.

2) MS नां.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; B here तुयात्ते°.

5) MS अपि कल्पशतैरपि, cp. *supra* p. 74, n. 13.

6) Perhaps we must read त्रैमास्यं with D.

याणां मासानामत्ययेन सा ईतिः[1] प्रशान्ता ॥ ततो राज्ञा नागरैश्चावर्जितमानसैस्त[2]थागतस्य सश्रावकसङ्घस्य पञ्चवार्षिकं[3] कृतम् ॥ आह च[4] ।

राजभूतेन आनन्द[5] रत्नशैलो महाद्युतिः ।
अधीष्टः शान्तिकामेन[6] अकार्षीत्पञ्चवार्षिकमिति[7] ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया[8] रत्नशैलस्य तथागतस्य पञ्चवार्षिकं[9] कृतं तेन मे संसारे महत्सुखमनुभूतं तद्धेतुकश्चेदानीं[10] तथागतस्यैवंविधः सत्कारः परिनिर्वृतस्य च मे शासने अनेकानि पञ्चवार्षिकशतानि भविष्यन्ति । तस्मात्तर्हि भिक्षव एवं शिक्षितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वोपनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिक्षवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS ईति । प्र°.

2) Ex conject.; MS नागराश्चा......नसस्त°.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) It is likely that some passage of another sacred text, one or other Buddhavaṃça, is quoted here.

5) MS. with sandhi against the metre, °तेनानन्द.

6) Ex conject.; MS शान्तकायेन. The emendation has been suggested to me by Feer, p. 75 n. 1 quoting the Tibetan version.

7) The çloka quoted purports another redaction of the story, for here it is Ratnaçaila who performs the rite in behalf of the king who desirous of appeasing the calamitous epidemic had sent for him, but in the prose the rite is performed by the king to honour him.

8) MS यन्महा.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject.; cp. *supra* p. 76, n. 9 and p. 82, 9. MS तद्धेतु°. The adverb तद्धेतुतः, too, would suit.

स्तुतिरिति १७

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपात[1]शयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डदस्यारामे। तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां पञ्चमात्राणि गान्धर्विकशतानि गोष्ठिकानां प्रतिवसन्ति॥ तत्र च काले सुप्रियो नाम गान्धर्विक[2]राजो ऽभ्यागतः। तस्यैवंविधा शक्तिः। एकस्यां तन्त्र्यां[3] सप्त स्वरानादर्शयत्येकविंशतिं[4] मूर्च्छनाः[5]॥ स षण्[6]महानगराण्यपटुका[7]न्युद्घोषयमाणः श्रावस्तीमनुप्राप्तः। श्रावस्तीनिवासिभिश्च गान्धर्विके राज्ञे निवेदितम्॥ राजाह। अल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र कालज्ञा भविष्याम इति॥

अथ सुप्रियस्य गान्धर्विकराजस्यैतदभवत्। एवमनुश्रूयते राजा प्रसेनजिद्गान्धर्वे[8]

---

1) MS पात्र.

2) MS गन्धर्वि°.

3) MS तन्त्र्यां (D तन्त्र्या).

4) B °र्शयत्ये (C त्यं/कविंशति, D °र्शयत्येकविंशति.

5) Visarga wanting in MS.

6) BP षण्म°, depraved in C and D into षट्रा and षत्म respectively.

7) Ex conject.; MS °टुनान्यु°. Feer, relying on the Tibetan translation, renders this passage 'disant bien haut que les (musiciens des) six grandes villes n'étaient pas capables (de lui tenir tête)'. I take *apaṭukāni* for a bahuvrīhi «the great towns had, said he, no skilled musicians».

8) MS गन्धर्वे or °र्वे.

ऽतीव कुशलः। यन्न्वहमनेन सह वादमारोपयेयमिति ॥ ततः सुप्रियो गान्धर्विकराजो येन राजा प्रसेनजित्कौशलस्[1]तेनोपसंक्रान्तः। उपसंक्रम्य राजानं प्रसेनजितं कौशलमिदमवोचत्। श्रुतं मे राजन्यथा त्वं [2]गान्धर्वकुशल इति यदि ते अगुरु[3] मीमांसस्वेति[4] ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्य विक्षेपः[5] कृत उक्तश्च साधो अस्ति मे गुरुर्जेतवने[6] स्थितो ऽनुत्तरो गान्धर्विकराज एहि तत्समीपं यास्याम इति ॥ अथ राजा प्रसेनजित्कौशलः[1] पञ्चमात्रैर्गान्धर्विकशतैः[7] परिवृतः सुप्रियेण [8]गान्धर्विकराजेनानेकैश्च प्राणिशतसहस्रैर्[9]जेतवनं गतः ॥

अत्रान्तरे नास्ति किंचिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम्। धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारक्षाणां शमथविपश्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ऋद्धिपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाढ्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपू[16b]र्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्[10]दिवसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते। को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबा-

---

1) B ज्ञित्कोश, D corr.

2) MS गन्ध.

3) B अगुरुमी°, it seems, D corr. Cp. Feer, p. 76 n. 1.

4) Ex conject.; MS मीमांसयेति (D °यति). The verb is *mīmāṃsate* Ātm., see Jtkm. p. 8, 7.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; B गुरुर्ज्ञातेवने, the ◌र्‍ above ज्ञा being added by a second hand, D गुरुर्ज्ञातवने.

7) Ex conject.; MS गंधर्वशतैः.

8) MS गंधर्वक (D °र्विक).

9) MS सहस्रैर्ज्ञे° (D °स्रैःज्ञे°).

10) MS त्रिरात्रेस्त्रि(D त्रि)दिव°.

घप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः[1] को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपायादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि[2] विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।
न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवान्वैनेयजनानुग्रहार्थं लौकिकं चित्तमुत्पादितवान् । अहो बत पञ्चशिखो[3] गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो वैडूर्यदण्डां[4] वीणामादाय मत्सकाशमुपसंक्रामेदिति । सहचित्तोत्पादात्पञ्चशिखो[5] गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो भगवन्तं यथावदभ्यर्च्य भगवतो वैडूर्यदण्डां[6] वीणामुपनयति स्म[7] ॥ ततः सुप्रियो गन्धर्वराजो[8] भगवतः पुरस्ताद्वीणामनुश्रावितुमारब्धो[9] यत एकस्यां तन्त्र्यां सप्त स्वराण्येकविंशतिं[10] मूर्छनाश्च[11] दर्शयितुमारब्धो यच्छ्रवणाद्राजा प्रसेनजिदन्यतमश्च महाजनकायः परं विस्मयमापन्नः ॥

---

1) MS निमग्नः, cp. *supra* p. 31, n. 1.

2) MS कस्यापरिमुक्तानि, a case of excusable clerical inadvertency.

3) B वञ्च°, depraved in C into रञ्च; D पञ्चशिर्षो.

4) MS °दण्डवीणा°.

5) B पञ्चशिखोपगंध°, D corr.

6) MS दण्डे.

7) Note the use of *sma* with the present as a simple narrative tense. Cp. also Buddhac. III, 51 foll. and especially 59; Rāmāy. IV, 11, 62.

8) B राजा, D corr.

9) The irregular and syncopated form of the infin. of verbs of the X class is sometimes met with in Buddhistic Sanskrit. Cp. Divy. 398, 14 *avasthāpitum*; R. f. 34a 2 *samupaḍhaukitum*, K. f. 34a 5 *darçitum*, ib. f. 89a 7 *pūritum*, ib. f. 139a 3 *vyavalokitum*.

10) Note the neuter gender, cp. p. 29, n. 9.

11) Anusvāra wanting in MS.

ततो भगवानपि वैडूर्यदण्डां वीणामाश्रावितवान् यत्र एकैकस्यां तन्त्र्यामनेके[1] स्वरविशेषा मूर्छनाश्च बहुप्रकारा दर्शिताः । ते च शून्याकारेणैव[2]। इदञ्च शरीरं वीणावदादर्शितवान्स्वरानिन्द्रियवन्मूर्छनाश्चित्त[3]धातुव⟨द्य⟩च्छ्रवणादावर्जितः सुप्रियो गान्धर्वराजो[4] वीणां गन्धकुट्यां निर्यात्य भगवत्सकाशे प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं ⟨चला⟩चलं[5] विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः[6] शतनपतनविकिरण[7]विध्वंसन[8]धर्मतया पराहत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः सम[9]लोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो[10] वासिचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो[11] भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

तत आवर्जिता देवनागयक्षासुरगरुडकिन्नरमहोरगा भगवच्छासने रत्नावरणगुप्तिं कर्तुमारब्धाः । पञ्चानामपि गान्धर्विकशतानां प्रीतिसौमनस्यजातानामेतदभवत् । वयं नीचे कर्मणि वर्तामहे कृच्छ्रवृत्तयश्च यन्नु[12] वयं राजानं विज्ञाप्य भगवतः सश्रावकसङ्घं

---

1) Ex conject.; MS °नेकस्व°.

2) Ex conject.; MS °रणाच. I accept this clause as meaning, that *he showed the very emptiness of these sounds.*

3) B च्छून्याश्चि°, D corr.

4) MS राज्ञा.

5) D fills the gap.

6) Visarga wanting in MS.

7) Although *vikiraṇa* sins against Sanskrit grammar, it cannot be regarded as a clerical error for *vikaraṇa*, cp. Pali *vikiraṇaṁ*. Perhaps the ambiguousness of meaning in Skr. *vikaraṇa* may have favoured the use of a derivative, whose relationship to the verb *vikirati* is clearly expressed by its form. Bendall compares *anācchindanatā* Çikṣāsamuccaya, p. 126, 15; *anutsṛjanatā*, ibid. p. 183, 9.

8) MS सनंध°.

9) MS समरो°. Cp. *supra* p. 53, n. 3; p. 58, n. 9; p. 69, n. 7.

10) Ex conject.; MS वासी. Cp. Divy. 97, 26. 180, 26. 282, 2.

11) MS (by a singular inadvertency in A) भिज्ञासम्वित्य (D संविद्य) प्राप्तो.

12) MS यंतु.